

JOGI TERMINOLÓGIA A TERMINOLÓGUS SZEMÉVEL, AVAGY MILYEN CÉLOKAT ÉRDEMES MEGVALÓSÍTANI AZ OKTATÁS, AZ EGYSÉGESÍTÉS ÉS A TERMINOLÓGIAPOLITIKA TERÉN?

TAMÁS DÓRA MÁRIA

OFFI Zrt.

E-mail: tamas.dora@offi.hu

Legal Terminology Observed Through the Lens of a Terminologist or Objectives Worth to be Pursued in the Field of Education, Standardisation and Terminology Policy. A handbook about legal terminology can serve different purposes. The paper presents the background to a handbook for legal terminology, originally titled *Introduction to Legal Terminology observed through the Lens of a Terminologist*, whose aim was to give support as a textbook in teaching translation-oriented terminology. For this purpose, 193 Hungarian key legal terms were selected based on the terminological work at the Hungarian Office for Translation and Attestation (OFFI Ltd.), most of them used in certified translations provided by OFFI as a public task, and in the translation of Hungarian laws. The handbook has been published in a second edition as well, in which the focus switched to standardisation and harmonisation issues of the English terms in line with the programme of law translation realised in partnership with the Hungarian Ministry of Justice, the supervisor of OFFI. The current and third book titled *Terminology Strategy and Basic Legal Terms in the Languages of the Neighbouring Countries* concentrates on terminology policy issues, covering six of the seven languages of the neighbouring countries, namely Slovak, Ukrainian, Romanian, Serbian, Croatian and Slovenian with the focus of supporting the language use of Hungarian minorities in the field of legal terminology. The volume forms part of the series of books published by OFFI Academy.

Keywords: legal terminology in certified translation, translation-oriented terminology, standardised terminology, terminology policy, minority languages

1. Bevezetés

A terminológia három alapvető irányzatán belül a *terminológiai munka* különböző konkrét célkitűzések elérésére irányulhat. A kötet egyik különlegessége, hogy a sorozat három tagja a hangsúlyok és funkciók eltolódásával a terminológiai munka három válfajának, azaz a nyelvészeti-szabványosító, a fordításorientált és terminológiai politikai irányzat céljait egyaránt szolgálja. A *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* címmel 2017-ben megjelent első kiadás a fordításorientált terminológia felől közelítette meg annak az OFFI műhelyében használt és terminológiai szempontból feldolgozott 193 jogi kulcsterminusnak a bemutatását és idegen nyelvi megfelelőinek megadását,

amelyek a hiteles fordításban és a jogi szakfordításban – beleértve a jogszabályfordításokat – a leggyakrabban fordulnak elő (Tamás 2017). A kötet ezen belül elsődlegesen didaktikai célokra fókuszált. A 2019-ben megjelent, átdolgozott, második kiadás fókuszában már az egységesítési-harmonizálási törekvések álltak (Tamás 2019). A kötet eredetileg abból a tapasztalatból született, amelyre az OFFI egykori lektora és mentorom, dr. Vida Tamás hívta fel a figyelmemet (Tamás–Polácska–Csányi–Siffel 2021), azaz hogy bizonyos magyar jogi terminusok idegen nyelvi megfeleltetéskor hasonló terminológiai problémákat vetnek fel. A későbbi terminológiamenedzsmentről szóló, fordítói és terminológusi kurzusokon belül végzett oktatói tevékenységem alatt fogalmazódott meg bennem egyfajta hiányérzet egy olyan kézikönyv iránt, amely gyakorlatias megközelítéssel vezeti be az egyetemi hallgatókat, az OFFI gyakornokait és mentoráltjait, a kezdő fordítókat, tolmácsokat és terminológusokat a jogi fogalmak alapvető ismeretébe. Ez a bevezető jellegű tanulmány a különböző fókuszok ismertetésén keresztül mutat rá a jogi terminológia jellegzetességeire és azok lehetséges kezelési módjaira.¹

Jelen kötetünk – *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén* – a nyelvi kisebbségek terminológiai politikai törekvéseinek ismertetését helyezi előtérbe.

2. A jogi terminológia sajátosságai

A jogi terminológia rendelkezik olyan általánosan jellemző sajátosságokkal, amelyek elkülönítik más szakterületek terminológiájától. Ezek közé sorolhatjuk az alábbiakat (Tamás 2020a: 59):

- „– a társadalmi-kulturális változásoknak való kiszolgáltatottság, tehát az állandó naprakészség igénye, hiszen új fogalmak és terminusok születnek, módosulnak, korábbi terminusok kerülnek vissza a szaknyelvbe (l. sérelemdíj, közigazgatás, Kúria);
- az erős verbalitás a számos elvont fogalom miatt, ellentétben például a műszaki szaknyelv tárgyi valóságával;
- a jogintézmények értelmezésében az egyértelműség és rugalmasság kettőssége párosul az előre nem látható élethelyzetekhez való igazodás érdekében;
- a rendszerbe ágyazottság (jogcsaládhoz, jogrendszerhez és jogághoz, jogszabályhoz való kötöttség);
- a nemzeti jogintézmények országspecifitása;
- uniós/euroadminisztrációs szaknyelv (Klaudy 2010) és a nemzetközi jogi szaknyelv semlegessége”.

Nézzük meg részletesebben, hogy az egyes jellemzők milyen hatással vannak a jogi terminológia kidolgozására idegen nyelvi viszonylatban, és hogyan befolyásolják a ma-

¹ A kötetek az OFFI Akadémia keretében megjelent könyvek sorába illeszkednek, és ingyenesen hozzáférhetők: <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyaink> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

gyar jogi terminológia idegen nyelven való leképezését. Bár az egyes tulajdonságok kétségtelenül szorosan összefüggnek egymással, mégis érdemes ezeket külön-külön is áttekinteni.

2.1. Naprakészség

Szabályozásának tárgyánál fogva a jogi terminológia szorosan összefügg a társadalmi változásokkal, emiatt fogalmi és terminusai idővel egyaránt változnak. Egyrészt megváltoznak fogalmak, például a rendszerváltozás óta a közigazgatás már nem azonosítható egyedül az államigazgatás fogalmával, mivel az önkormányzatok megjelenésével ezek rendszere a közigazgatás egyik alrendszerévé nőtte ki magát. Másrészt korábban használt terminusok újból használatba kerülnek: pl. *Kúria, törvényszék*, míg más terminusok eltűntek a fogalommal együtt: pl. *állami vállalat*. A technológia fejlődésével olyan neologizmusok is megjelentek, mint az *ügyfélkapu* vagy az e- előtagú szavak, például *e-cégjegyzék* (l. még Tamás 2019a:16; Majzikné 2008 az e-közigazgatás terminológiájáról). A fogalmak és terminusok változásának egyik következménye, hogy a jogi terminológia rögzítés esetén rendszeres karbantartást igényel. Ez megtörténhet az új jogszabályok megjelenésével vagy évente bizonyos időközökkel rendszeresített frissítések formájában.

2.2. Erős verbalitás

A jogi szaknyelv vonatkozásában talán az egyik legtöbbet elhangzó idézet Mellinkoffé (1963: 7), amely szerint „The Law is a profession of words” (A jog a szó hivatása). Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a jogi szaknyelv egyik fő jellegzetessége, hogy rendkívül szoros az adott szakterület és a nyelv közötti kapcsolat, azaz a verbalitás (Dobos 2009; Tamás 2013; Tamás 2019a). A jogi terminológia egyszerre tartozik egy nyelvi és egy jogi rendszerhez (Gambaro–Sacco 2018).

Ez a jellegzetesség különösen szembeötlő, ha a jogi szaknyelvet például a műszaki vagy orvosi, természettudományi terminológiával vetjük össze, amelyek esetében többnyire találunk viszonyítási alapot képező tárgyi valóságot. A fogalmak képpel vagy rajzzal kiegészített ábrázolása nagyobb hangsúllyal is van jelen ezeken a területeken akár egy terminológiai adatbázisban is, és segít a fogalmak pontos definiálásában. Tehát egyúttal azt is állíthatjuk, hogy a jogi terminológiára jellemzőbb az elvont, absztrakt, kevésbé egzaktan körülhatárolható fogalmak használata (l. 2.3. alfejezet) (Wiesmann 2004; Cao 2007; Engberg–Heller 2008).

2.3. Egyértelműség és rugalmasság

A jogi terminusok és a köznyelvi szavak között a legfőbb különbség definiálásuk pontosságában rejlik (Dobos 2009), ezzel párhuzamosan a jogi szaknyelv jellemzője a jogszabályok, ezen belül a jogi terminusok értelmezésének rugalmassága. Ez utóbbi összefügg a jog természetével, hiszen az összes tényállás elméleti meghatározása és szabályozása lehetetlen feladat, és mindig lesznek újabb élethelyzetek, amelyeket a már meglévő szabályok és fogalmak nem fednek le teljes mértékben, pedig a pontos értelmezés perdöntő lehet.

Ez egyfajta kettősséget eredményez: egyfelől rugalmasságot kíván meg, amely értelmezési nehézségeket is okozhat, másfelől megmarad a pontosságra törekvés, hiszen a pontos nyelvhasználat a jogbiztonság miatt döntő jelentőségű (Tamás 2019a).

A terminológia a fogalmak kvázi „mérteni” be- és elhatárolására törekszik, amely a jogi fogalmak esetében nem feltétlenül valósítható meg. A *szerezésmegszűnési módok* (Tamás 2019a: 104–105) a *bűncselekmények* típusai (Tamás 2019a: 73–74), *szabadságvesztés* fokozatai esetében (Tamás 2019a: 79–80) különböző jogrendszerek másképpen osztályoznak.

A fogalmak absztrakt jellege miatt a jogi alaptan is a fogalmak dinamikus jellegét hangsúlyozza, felismerve, hogy a fogalomnak létezik egy magva és egy átmeneti zónája, ún. holdudvara (Szilágyi 2002: 34). A jogi fogalmak idegen nyelvi megfeleltetése a még látszólagos egyezőség esetén sem egyszerű döntés, hiszen ha a jogi fogalmak magvát nézzük, akkor a terminusok között akár hozzávetőlegesen teljes ekvivalenciát is megállapíthatunk, de ha már a jogszabályi háttérrel, a szabályozás részleteit is figyelembe vesszük, akkor sokkal inkább részleges megfeleltetésről beszélhetünk. Gáspár–Somssich (2019: 36) a *szerezést* mint jogi alapfogalmat említi meg példaként, mert az angolszász jogrendszerben minden szerződés ellenértékhez kötött, tehát nem ismeri el szerződésként a kontinentális rendszer szerint kötött ingyenes szerződéseket (l. ajándékozási szerződés), mégis a jogi szakfordításokban a *szerezés* terminust a funkciójában azonos *contract* terminussal érdemes behelyettesíteni.

2.4. Rendszerbe ágyazottság

Nem elegendő azonban ismerni a jogi fogalmak magvát és holdudvarát, mert ahogyan arról Somssich ír (2018: 22–23), a kollíziós magánjog szabályainak alkalmazásakor a hazai bírónak „külföldi, ismeretlen jogintézményeket kell rendszertanilag elhelyeznie” és értelmeznie. A nyelvi hasonló megnevezésű jogintézmények nemcsak tartalmilag térhetnek el a hazaitól (l. *szerezés*), tehát más fogalmi jellemzőkkel bírhatnak, hanem a rendszertani besorolásuk is más lehet.

A jogi terminológia egyik fő jellemzője tehát a rendszerhez kötöttség (De Groot 1999, 2002; Tamás 2019a). A rendszerszintű vagy rendszerben gondolkodás jelen van nemcsak a jog, hanem a terminológia területén is. A terminológiában minden egyes tárgykör vizsgálatakor és kidolgozásakor a fogalmi háló felvázolása segít a fogalmak közötti eligazodásban, információt szolgáltat a fogalmak közötti alá-, fölé- és mellérendeltségi viszonyokról. A fogalmak értelmezése, jellemzőinek terminológiai vizsgálata tehát mindig az adott doménen vagy aldoménen belül zajlik. A terminológiarendszerről bővebben ír Fóris (2005).

A jog területén a rendszerhez kötöttség a jogintézményeknél a jogcsaládhoz (római–germán, Common Law, szocialista jog, vallási és tradicionális rendszerek), a jogrendszerhez (adott ország jogrendszerének jellemzői, például: törvényhozás helye és viszonya a bírói jogértelmezéshez, jogforrások szerkezete, igazságszolgáltatás felépítése), a jogághoz (például polgári jog, büntetőjog), azon belül jogszabályhoz való kötöttség for-

májában jelenik meg. Az összehasonlító jog területén a jogintézmények összevetése e rendszereket figyelembe véve történik (l. a terminológia és a jogi összehasonlító munka jellemzőinek összehasonlítását a 2.5. alfejezetben). Erről hasonlóan vélekedik Novák (2018a: 42), aki a nemzeti jogintézményekre vonatkozóan leírja, hogy a jogi fogalmak vizsgálatának és harmonizációjának nem rendszerfüggetlen, hanem „rendszer-összehasonlító alapokon kell nyugodniuk”. A rendszerezés (tárgyköri besorolás, fogalmi hálóban való elhelyezés) segít a jogi terminusok megértésében és megfeleltetésében, hiszen a fogalmi háló elemei nem függetlenek egymástól (l. például *bíróságok* szintjei, típusai a 4.2. alfejezetben). A jogágon belüli jogszabályhoz és jogterülethez való kötöttségre példa lehet még az angol *use* terminus megfeleltetése attól függően, hogy védjegyjogról van-e szó, mert abban az esetben ekvivalense a *használat*, míg a szerzői jogon belül a *use* megfelelője *felhasználás* (Tamás 2019: 17).

A jogi terminológia összetettsége, a szakemberek közötti kommunikáció sikeressége tehát igényli az adatok rendszerezését, közzétételét és egységesítését. Ennek ma legmegfelelőbb eszköze a terminológiai adatbázis (Tamás 2018a; Tamás–Polácska–Klenk 2020). Az OFFI-ban ennek megfelelően zajlik a IUSTerm jogi és közigazgatási terminológiai adatbázis építése (Tamás 2019b, 2019c). Az adatok bejegyzésenként, azaz önálló adatlapon való feltüntetése azonban a kereszthivatkozások ellenére növeli az adatok töredezettségét. A rendszerben elhelyezkedő fogalmak közti viszonyok megértését a terminológián belül értelmező táblázatok és ágrajzok segítik, amelyek használatát a terminológia rendszerező eszközeiként már annak idején Wüster (1985: 137–201) is ajánlotta. A kötet is tartalmaz táblázatot és ágrajzot (l. a *szereződésmegszűnési módokat* vagy *közigazgatás ágrajza*, Tamás 2019a: 61, 108; Tamás 2021: 328–330, 249–251). Létezik ma már olyan online terminológiai adatbázis, amely fogalmi hálót is kínál felhasználóinak (l. WIPO Pearl terminológiai adatbázis,² Tamás 2020b; Tamás 2021). A jogi terminológiai adatbázisok létrehozása és széles körben való alkalmazása tehát a jogi és a nyelvi szakemberek számára egyaránt hasznos, és megkönnyíti a szakmai kommunikációt (Tamás 2018a).

2.5. Nemzeti jogintézmények országspecifikussága

A jog rendszerhez kötöttségének hátterében a jogrendszer történelemmel, hagyományokkal és egy adott társadalom fejlődésével és berendezkedésével való összefonódása áll (Chromá 2016; Tamás 2019a). Ez megjelenik a nemzeti jogintézmények sajátos jellemzőiben, adott országhoz való kötöttségében, azaz országspecifikusságában, mint például a *cégbíróság* és *ülnök* terminusok esetében (Tamás 2019a: 44, 118–119; Tamás–Szoták 2021: 248, 220–221). Minden jogrendszer rendelkezik tehát specifikus és egyedi fogalmakkal és fogalmi rendszerrel (Šarčević 1997; Cao 2007; Arntz et al. 2014; Gambaro–Sacco 2018).

Az országspecifikusság megnyilvánulhat abban, hogy egyazon fogalmakat azonos nyelven, de különböző országokban másképpen neveznek el. Például a *cégjegyzék* megfe-

2 <https://www.wipo.int/reference/en/wipopearl/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

lelője németül Németországban és Svájcban *Handelsregister*, de Ausztriában *Firmenbuch*; olaszul Olaszországban *registro delle imprese*, Svájcban *registro di commercio*, míg San Marino Köztársaságban *Registro Generale delle Società* (Tamás 2019a: 118–119; Tamás–Szoták 2021: 348–349). Az országspecifikusság abban is megmutatkozhat, hogy az adott fogalom másik államban egyáltalán nem található meg, mint például a magyarországi *Nemzeti Hitvallás* (Tamás 2019a: 51; Tamás–Szoták 2021: 232–233). Tipikusan ország-specifikus terminusoknak tekinthetjük például a *cégformákat*.

Tágabb körbe helyezve ezt a kérdéskört, érdemes röviden kitérni a jogi összehasonlítás és a terminológiai megközelítés különbségeire. Gáspár–Sommsich is azt állítja Gémarra (2006) hivatkozva és saját tapasztalataik alapján, hogy a jog területén a fordítónak egyszerre kell összehasonlító jogásznak és nyelvésznek lennie. A jogi összehasonlítást módszerként és tudományos tevékenységként egyaránt emlegetik, de besorolása vitatott (Fekete 2016). Általában véve elmondható, hogy a jogtudomány azon területe, amely a jogi problémák tudományos igényű feldolgozását az egyes nemzeti jogrendszerek összehasonlításával végzi, összehasonlító módszert alkalmaz.

A terminológia területén is fontos szerepet tölt be az összehasonlító módszer, a terminusok esetében fogalmi összehasonlításról beszélhetünk. Ez azt takarja, hogy a definíciókban leírt fogalmak összevetésével állapítható meg a terminusok közti ekvivalencia szintje, azaz fogalmi egyenértékűsége, és ez alapján feleltetjük meg a terminusokat egymással. Tehát ha azt állítjuk, hogy terminusokat nem fordítunk, hanem megfeleltetünk egymással, akkor ez a megállapítás azt a szemléletmódot tükrözi, hogy a terminusok összevetéséhez a fogalmakból kell kiindulni, a közös és eltérő fogalmi jegyeket kell megkeresni (Cabré 1998; Fóris 2020: 74–75). A fogalmi összehasonlítás lényege tehát az egyedi fogalmi jellemzők megkeresése és annak megállapítása, hogy melyek a közös és a megkülönböztető jegyek a fogalmak egymástól történő elhatárolására (Tamás 2019a: 19–20). Például a *kártérítés* és a *kártalanítás* esetében a megkülönböztető fogalmi jegy a jogellenesség, illetve a jogszerűség (Tamás 2019a: 111–112). (L. még más szakterületen példát a fogalmi különbségek elemzésére Fóris 2020: 137–160.)

A jogi összehasonlítás és a terminológiai tevékenység jellemzőit a jog területén az alábbi összefoglaló jellegű, 1. táblázat tartalmazza:

Jogi összehasonlítás	Terminológia a jog területén
a jogintézmények összehasonlítása a különböző jogcsaládok és jogrendszerek összevetésével, amelyet makroelemzésnek is neveznek (Chiocchetti 2019)	a fogalmakat tárgykörön belül vizsgálja a jog területén is
a jogintézmények szisztematikus elemzése, amelyet mikroanalízisnek is neveznek (Chiocchetti 2019)	a fogalmak rendszerezett elemzése a jogrendszeren belül a fogalmi jegyek feltérképezésével és az ekvivalenciaszintek és -esetek behatárolásával (Tamás 2019a)
több és egyazon jogrendszeren belül végzett vizsgálat	egy vagy több jogrendszeren és nyelven belül végzett vizsgálat

Jogi összehasonlítás	Terminológia a jog területén
gyakran diakrón módszert alkalmaz	általában szinkrón módszert alkalmaz
fogalmak magvát és holdudvarát elemzi (Szilágyi 2002)	a fogalmak kvázi „mértani” behatárolására törekszik (Tamás 2019a: 16)

1. táblázat: *A jogi összehasonlítás és a terminológiai tevékenység jellemzőinek összevetése a jog területén*

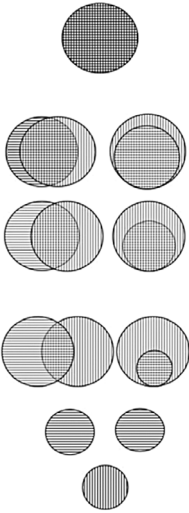
A jogi összehasonlítás és a terminológiai munka módszereinek ötvözésével deríthetők ki a jogi fogalmak egyes jellemzői. Ezek eredménye az eltérő hagyományok, az eltérő fejlődés és az országspecifikusság okozta rendszerhez kötöttség miatt leggyakrabban részleges ekvivalenciát mutat. A részleges ekvivalencia különböző mértékben van jelen az egyes szakterületeken, de azzal Drewer–Schmitz (2017: 34) is egyetért, hogy ez a jelenség sokkal gyakoribb, mint például az információtechnológia területén.³

Természetesen a jog területén is találunk teljes ekvivalenciát mutató fogalmakat, mint például az *egyhangúlag* (Tamás 2019a: 57; Tamás–Szoták 2021: 244), amelyek esetében megtörténhet a terminus terminussal történő behelyettesítése, de általában véve a részleges ekvivalencia esete a jellemző. Ezen belül is megkülönböztethetünk olyan eseteket, l. a *cégformák* (Tamás 2019a: 126–127; Tamás–Szoták 2021: 358–361), *törvényerejű rendelet* (Tamás 2019a: 53; Tamás–Szoták 2021: 236–237), amelyek esetében hasonló funkciót betöltő ún. funkcionális ekvivalens használható, és olyan eseteket, ahol a fordító, lektor vagy terminológus új megoldás alkotására kényszerül a célnyelven, mint például a *cégbíróság* esetében (Tamás 2019a: 118–119; Tamás–Szoták 2021: 348–349). Ez utóbbi, kismértékű átfedést mutató ekvivalenciaesetek már a megoldások terén az ekvivalencia hiányának esetéhez vezetnek el bennünket, ahol valóban csak új jelölők alkotása lehet a megoldás, mint a *Nemzeti Hitvallás* (Tamás 2019a: 51) példájánál. Az ekvivalencia három alapszintje (teljes, részleges ekvivalencia és ekvivalencia hiánya) mellett megkülönböztethetjük az ekvivalencia olyan eseteit is, mint az átfedés vagy a rész-egész viszony. Az átfedésre példa lehet a már említett *szerződés* és *contract* terminus, míg a rész-egész viszonyra olyan esetek, amikor egy terminusnak két terminus feleltethető meg (1:2), l. *ügyvéd* és *barrister*, *solicitor* terminusok (Tamás 2019a: 46; Tamás–Szoták 2021: 224–226). L. az 1. ábrát.

Az idegen nyelvet használóknak olyan támpontokra van szükségük, amelyek orientálják őket választásaik meghozatalában. Az új ekvivalensek alkotására használt terminusjelölt olyan fordítói harmonizáció eredményeként született megoldást takar, amely sokkal inkább ideiglenes vagy bevett fordítói megoldás, nem egy szakmai közösség által használt és elfogadott terminus (Tamás 2019c; Tamás–Polácska–Klenk 2020). A fordítás oldaláról kiindulva Fischer (2018) a funkcionális ekvivalens használatakor honosítási,

3 „in den Fachsprachen ist das Phänomen der Teiläquivalenz unterschiedlich ausgeprägt; in der juristischen Fachsprache tritt es z. B. wegen der unterschiedlichen Rechtssysteme in verschiedenen Ländern deutlich häufiger auf als in anderen Fachsprachen (wie z. B. in der Informationstechnologie)”.

míg a második esetben idegenítési eljárást említ, az új megoldások alkotását pedig mint fordítási ekvivalenst nevezi meg. A modern terminológia általában véve a célnyelvi olvasót helyezi előtérbe, ami egybecseng a közérthetőség követelményeivel (Szoták–Tamás 2020). A terminusok szintjén érdemes azonban minden egyes esetben külön mérlegelni, hogy a fordító és a lektor melyik megoldást vagy eljárást részesítse előnyben. A funkcionális ekvivalens használatának előnye, hogy a célnyelvi olvasó számára könnyebben érthető, viszont a különbségeket nem emeli ki, tehát könnyen megtörténhet a fogalmak egybecsengése, a lényeges különbségek elveszhetnek. Ezeket az előnyöket és hátrányokat említi meg Gáspár–Somssich (2019) korábbi publikációkra is hivatkozva: míg Šarčević (1997) a legközelebbi természetes funkcionális ekvivalens használatát javasolja, addig Harvey (2002) ennek kockázatára hívja fel a figyelmet.

<p>Teljes ekvivalencia: terminusok egymással való behelyettesítése a fogalmi egyenértékűségnek köszönhetően, például: <i>egyhangúlag</i>.</p>	
<p>Részleges ekvivalencia: a fogalmi egyenértékűség mértéke eltérő lehet, de megengedi egy hasonló fogalom, azaz egy funkcionális ekvivalens használatát, például: <i>cégformák, törvényerejű rendelet</i>.</p>	
<p>Ekvivalencia hiánya: kismértékű fogalmi egyenértékűség vagy teljes mértékben országspecifikus fogalmak esetében áll fenn, amikor új jelölő alkotása szükséges, például: <i>cégbíróság, Nemzeti Hitvallás</i>.</p>	

1. ábra: Az ekvivalenciaszintek és -esetek ábrázolása példákkal
(Tamás 2014a: 81–82; Tamás 2019a: 22)

Arntz et al. (2009: 156) a fogalmak más nyelvre való átültetésére három alapvető eljárást sorol fel:

- szókölcsönzés és tükörfordítás,
- gondos nyelvertervezéssel a célnyelvnek megfelelő terminus alkotása,
- parafrázis.

Gáspár–Somssich (2019: 35–39) a jogi szakfordítás területén a jogszabályfordítások elkészítésekor alkalmazott módszerek közül szintén hármat említ meg:

- funkcionális megfeleltetés,
- körülírás, átfogalmazás (parafrázis),
- új kifejezés létrehozása.

Arntz et al. (2009) könyvében a terminusalkotás módszereit sorolja fel, míg Gáspár–Somssich a jogszabályfordításokban alkalmazott fordítói módszereket nevesíti. Az ekvivalensekről és a terminusalkotás módszereiről Fóris (2020: 76–87) részletesen ír könyvében. Példaként említhető az *Alaptörvény* megfeleltetése (Tamás 2019a: 49), amelynek újonnan megalkotott megfelelője angolul a *Fundamental Law*, míg funkcionális ekvivalense a *Constitution*. A terminusjelöltek létrehozására irányuló fenti terminusalkotási megoldások közül a tükörfordítás csak egy eljárás, a korábbi német és magyar nyelv közötti túlzottan gyakori alkalmazása miatt negatív töltetet kapott, holott a megfeleltetésekor nem az érzelmi viszonyulás (konnotáció), hanem a fogalmi jegyek alapján érdemes az alkalmazandó megoldásról dönteni (például a német *Rechtskraft* és magyar ekvivalense a *jogerő*, amely tükörfordítás eredménye). A terminusok alkotásának, kiválasztásának számos további szempontja is létezik, amelyek közül egyszerre ritkán tud minden szempont érvényesülni, mint például: a pontosság, a transzparencia, a negatív konnotáció alóli mentesség (politikai korrektség), nyelvi helyesség, gazdaságosság, a célcsoport figyelembevétele, következetesség és a nemzetköziség (Drewer–Schmitz 2012).

Az angol nyelv mint lingua franca használata a kontinentális jogban különösen nagy kihívásokat támaszt, hiszen a kontinentális és az angolszász jogrend más fejlődési utat jártak és járnak be: míg az előbbi római jogi alapokon nyugszik, az írott jogot preferálja, addig az utóbbi az esetjogra (precedensjogra) épít. A két alapvető jogrendcsalád mellett léteznek további vegyes jogrendszerek is (nemcsak a két nagy jogcsalád elemei, hanem további elemek is megjelenhetnek az egyes jogrendszerekben, mint az iszlám jog, a kánonjog vagy például a szokásjog), de az államok többségének jogrendszere a két nagy jogcsalád valamelyikébe tartozik.

További nehézség, hogy a „brit jog” támpontnak való tekintése sem egyértelmű, hiszen az Egyesült Királyságon belül külön angolszász jogrend létezik Angliában és Walesben, illetve Észak-Írországból, míg Skóciában egy kontinentális és angolszász hagyományokat ötvöző hibrid jogrend él. Az Egyesült Államok egyes államainak jogrendszere pedig szintén nem azonos a szövetségi szinttel. Tehát többközpontú, azaz pluricentrikus nyelvről van szó. A különbségek sok területen megmutatkoznak: például a kontinentális jogban alapvetően közjogról és magánjogról beszélünk, míg az angolszász jogban a jogászok számára az alapvető felosztás a büntetőjog és polgári jog; az egyes jogterületek felosztása eltérő lehet (például a kötelmi jog felosztása aprólékosabb) (Linhart 2012: 1–2, 10) vagy az ítélet részeinek másfajta sorrendje él (1. rendelkező rész és indoklás). Léteznek tankönyvek, amelyek kifejezetten a kontinentális jog angol nyelven való leképezését tűzték ki célul, amelynek már vannak hagyományai (Petz 2014). Ez utóbbiban is tapasztalható, hogy sokkal inkább a használatban lévő, élő angol nyelv használata a jellemző, semmint a római jogi alapokra építő latin terminusok átvétele. Az angol nyelv terminushasználatát ezen felül is erős kontextusfüggőség jellemzi, amely egyfajta nyelvi gazdaságosságból is ered. A különböző jogrendszerekhez tartozó nemzeti jogintézmények között ritka tehát a 100%-os ekvivalencia, legtöbbször részleges ekvivalencia vagy ekvivalenciahiány fordul elő.

2.6. A nemzetközi és az uniós jogi terminológia semlegessége

Bár a jog valóban erősen rendszerhez kötött, mégis a nemzetközi szerződések és az uniós jogforrások esetében létrejött egyfajta szupranacionális angol jogi nyelv (Gáspár–Somsich 2019). Ezzel egyfajta újonnan létrehozott, sajátos módon és törekvéseiben semlegesnek nevezhető angol jogi szaknyelv és terminológia létrehozását célozták meg, amely már rendelkezik hagyománnyal.

Az Európai Unió nyelvhasználatában megjelenő szövegtípust Klaudy „euroadminisztrációs” szövegeknek nevezi (2001: 145–146). Az uniós jogi és adminisztrációs szaknyelvet és terminológiát, amely az Európai Unió intézményei által és működtetésük érdekében jön létre mint „lingua franca”, meg szokás különböztetni az egy adott országhoz, geopolitikai területhez kötődő nemzeti jogi szaknyelvtől. Az uniós terminológia jellemzőiről és a tipikus terminusalkotási stratégiákról több publikáció is megjelent (Fischer 2008; Fischer 2018; Fischer–Lesznyák 2013), az uniós jogszabályalkotásról létezik útmutató.⁴

Az uniós jogi terminológia sajátossága, hogy bár az azonos nyelvű országok miatt a terminológiai munka 24 nyelven zajlik, az uniós jogi fogalmaknak mégis 27 ország jogrendszerét kell lefedniük (Asztalos 2018: 23). Ezáltal alapvetően olyan azonos, semleges, mesterségesen alkotott és egységesen értelmezendő fogalmak terminusait kell megtalálni, illetve megalkotni, amelyek fogalmi jellemzőikben nem azonosak kifejezetten egy-egy tagállam adott nemzeti fogalmával, hanem az összes tagállamban létező hasonló fogalmat jelölő terminusra használhatónak kell lenniük. Az uniós jogi fogalmak autonómiájáról részletesen ír könyvében Somssich Réka (2011: 29–36). Ahogyan azt Somssich megjegyzi, az uniós terminológia nem feltétlenül „tudja és akarja lefedni a tagállami fogalmat, sőt, irányelvi jogalkotás esetében kifejezetten meghagyja a nemzet jogalkotó szabadságát” (Somssich 2018). Az uniós és nemzetközi jogban használt fogalmak esetében mérlegelni kell, hogy egy új terminus alkotása (l. *áfa* és *béa*, Tamás 2019a: 117 vagy *járműazonosító szám* és *alvázszám* Tamás–Polácska–Klenk 2020: 121 vagy *uniós polgár*) vagy a nemzeti jogból átvett, de újraértelmezett fogalmak (*rendelet*) jelentik-e a megoldást.

A nemzetközi jogi terminushasználatot vizsgálva az államközi szerződések jogi fogalmai is elszakadnak a nemzeti jogi fogalmaktól, hiszen a „nemzetközi szerződést aláíró államok szerződési akaratának konszenzusos tartalmát tükrözik” (Somssich 2011: 23). Éppen ezért a nemzetközi szerződésekben előfordulnak utalások, körbeírások, meghatározások és definíciók a fogalmak helyes értelmezésére. Szükségszerűen a szövegezésnél létrejönnek ún. „jogfogalmi importok” és „fogalmi exportok” is, amikor a csak egy adott államban létező, míg más jogrendszerben nem létező nemzeti fogalom jelenik meg a nemzetközi szerződésben (Somssich 2011: 28).

A nemzetközi szerződések szövegezésénél felmerülő nehézségeket és az ezzel összefüggő harmonizációs kérdéseket elemzi Voltmer (2008) tanulmányában. A jogi terminu-

⁴ <http://eur-lex.europa.eu/content/techleg/EN-legislative-drafting-guide.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

sok kiválasztásakor elvégzett harmonizációs folyamatot ábrával is illusztrálja. Az ábrákon megjelenik a jogi terminusok magva és holdudvara, a jogi fogalmak összevetésekor azok közös ún. „magtartománya”, amely elősegíti a nemzetközi jogi fogalmak közös jellemzőinek feltérképezését a fogalom meghatározásához, valamint a megfelelő terminus kiválasztását. A fogalmak komplexitása miatt és a kommunikáció elősegítése érdekében a jogászok élnek továbbá az ún. *presumptio similitudinis* elvével, amely alapján a nyelvi változatok között hasonlóságot vélelmeznek a kommunikáció létrejöttének elősegítése céljából (Villányi 2016: 95).

Többek közt az uniós és a nemzetközi jogi terminushasználatnak is köszönhető az, hogy az angol nyelv a sokféle nehézség ellenére a jog területén is közvetítő nyelvi funkciót tud betölteni: „némi kapaszkodót jelent ugyanakkor, hogy az angol nyelv egyúttal a nemzetközi jogegységesítési dokumentumok, valamint az uniós jogi aktusok nyelve is, ezért szókészlete már gyakran semleges, illetve kifejezetten kontinentális jogi eredetű kifejezések lefedésére és ebben az értelemben esetenként elfogadottá vált” (Somsich 2018: 26). További iránymutatást jelenthetnek a nagy kontinentális európai kódexek angol nyelvű fordításai, mint például a németországi, a svájci, továbbá az egyesült államokbeli louisianai kontinentális gyökerű jogi nyelv használata (Somssich 2018: 26).

3. A jogi és közigazgatási terminológia a hiteles fordításban és a jogszabályfordításokban

A kötet szócikkeiben kidolgozott terminusok az OFFI Zrt. gyakorlatában a hiteles fordításokban, a jogi szakfordításokban és jogszabályfordításokban jelennek meg. Tekintsük most át röviden a két speciálisabb műfaj, azaz a hiteles fordítások és a jogszabályfordítások alapvető sajátosságait, amelyekben a jogi és közigazgatási terminológia használata fordul elő leggyakrabban.

3.1. A hiteles fordításról dióhéjban

A hiteles fordítások körébe tartoznak hagyományosan az irattípusok közül például az anyakönyvi kivonatok, az erkölcsi bizonyítványok, a lakcímgigazolások, a hatósági bizonyítványok, a bírósági és ügyészségi iratok, továbbá a cégiratok különböző típusai. Ugyan a hiteles fordítás fogalmát jelenleg egyetlen jogszabály sem tartalmazza, többen tettek kísérletet a hiteles fordítás definiálására (vö. Galli 2011, idézi Belcsák 2019). Az OFFI Zrt. megújult honlapján olvasható, hogy a hiteles fordítás „az eredeti dokumentum pontos, kért nyelvre lefordított, lektorált, egyedi azonosítóval ellátott, biztonsági papírra készült változatát jelenti, ahol az eredeti okirat (vagy annak hiteles másolata) és az elkészült, lefordított dokumentum egymástól elválaszthatatlan módon van összetűzve”⁵ (Szoták–Tamás 2020). További leírásokat tartalmaznak az OFFI Akadémia két

5 <https://www.offi.hu/hiteles-forditas/hiteles-forditas> (utolsó letöltés: 2020. 08. 14.).

könyvében megjelent írások, amely kötetek *Az állami fordítás 150 éve* (Szoták 2019) és *A hiteles fordítás mint közfeladat* (Szoták 2020) címet viselik. Az előbbi kötet elsősorban történeti áttekintés nyújt, míg a másodikban találunk az egyes nyelvpárokra (angol, német, francia, olasz, szerb és horvát) kitérő gyakorlati jellegű írásokat (Boronkay-Roe 2020; Dihen 2020; Csányi-Siffel 2020; Pablényi 2020a; Lehocki-Samardžić–Guelmino 2020), illetve a hiteles fordítások közérthetőségéről (Szoták–Tamás 2020) és a nyelvtechnológiai lehetőségekről (Klenk–Polácska 2020; Tamás–Polácska–Klenk 2020) szóló tanulmányokat. A közjogi fogalmak közérthető leírásáról is jelent meg kötet (Márki–Szaniszló 2020).

Ha az OFFI hiteles fordítási szabályzatából indulunk ki, a hiteles fordítás célja annak tanúsítása, hogy a fordítás szövege a forrásnyelvi szöveggel tartalom szempontjából azonos, de nem tanúsítja a lefordítandó szöveg alaki és tartalmi valóságát. Ennek megfelelően az eredeti szöveg értelme és tartalma semmilyen indokkal nem változtatható meg, és meg kell felelnie a célnyelv nyelvtani és nyelvhasználati szabályainak. A hiteles fordítások elsősorban köz- és magánokiratokról, de okiratnak nem minősülő egyéb iratokról, szövegekről is készíthetők (Szoták–Tamás 2020). Belcsák (2019) tanulmányában összeveti egymással a különböző hitelesítési módozatokat és állást foglal amellett, hogy szerinte melyek az alapvető hitelesítési kellékek (például az alapokirat megnevezése, azonosító adatai és a hitelesítési záradék). A hagyományos hiteles fordítás napjainkra már e-hiteles fordítással is bővült, amelynek nincs papíralapú változata, kizárólag elektronikus aláírással ellátott elektronikus formátumban jön létre.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a hiteles fordítások a szakfordításokon belül egy speciális műfajt képviselnek, meghatározott céllal készülnek, közigazgatási és igazságügyi eljárásokban töltik be szükséges funkciójukat, tehát formai és tartalmi kellékekkel egyaránt rendelkező iratok lektorált fordításait értjük alatta (Szoták–Tamás 2020).

3.2. A jogszabályfordításokról

Az Igazságügyi Minisztérium 2017-ben kezdeményezte egy jogszabályfordítási program elindítását, amelyen belül az OFFI Zrt. a minisztérium koordinációja és szakmai felügyelete alatt az előre megadott terminológiai gyűjtemények alapján harminc jogszabályfordítás elkészítésével vett részt. A fordításokat az Igazságügyi Minisztérium jogász-nyelvész szakemberei lektorálták, a munkavégzés megkönnyítésére szolgált a magyar és angol jogszabályfordítási útmutató. A jogszabályfordítások elkészültét az OFFI Zrt.-ben terminológiai utómunka követte, és a kivonatolt terminusok ma már a IUSTerm jogi és terminológiai adatbázis részét képezik (Tamás 2020a). 2019-ben a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének (MANYE)⁶ a Károli Gáspár Református Egyetemen megrendezett kongresszusán az OFFI Zrt. külön műhellyel vett részt, amelyen bemutatták a terminológiai projekteket, illetve angol, német, francia, szerb, horvát és magyar nyelvpárban számoltak be a jogszabályfordítások, valamint a jogi és

6 <https://manye.hu/>.

közigazgatási terminológia megfeleltetési nehézségeiről (Guelmino 2020; Pablényi 2020b; Pöschl 2020; Tamás 2020a).

A jogszabályfordítási program következtében megújult az Igazságügyi Minisztérium Termin elnevezésű, egyszerű felépítésű terminológiai adatbázisa, amely több mint 2000 bejegyzést tartalmaz négy nyelven (magyar, angol, német, francia). A korábbi adatmező-kategóriákhoz képest a bejegyzések ún. magyarázatokkal is bővültek, amelyek definíciókat, különbségeket vagy az angol jogszabályi szövegkörnyezetet tartalmazzák (a Termin régi felületének elérhetősége,⁷ míg az új felület itt érhető el⁸) (Gáspár 2019; Gáspár–Somssich 2019; Tamás 2018b).

Érdekességként megemlíthető, hogy jogi szakszövegek, például a jogszabályok vagy azokra történő hivatkozások esetében, például ítéletek, hatósági iratok és szerződések esetében is figyelni kell arra, hogy a jogszabályszerkesztési egységeket hogyan feleltetjük meg egymással, idegen és magyar nyelven az érthetőséget és a visszakereshetőséget egyaránt szem előtt tartva. A megfelelő terminus használatához ügyelni kell arra, hogy melyik kontextusról, illetve tárgyköréről van szó. A *szakasz* mint jogi terminus például a nemzeti *jogszabályok* esetében használatos, ez alól kivételt jelent az Alaptörvény, amely *cikkeket* tartalmaz. Az uniós jogszabályok vagy nemzetközi szerződések esetében ezt a szerkesztési egységet *cikkeknek* nevezzük. A nemzetközi szerződésekben előfordulhat még a *cikkely* terminus is a *cikk* mellett (Tamás 2019a: 28–29; Tamás–Szoták 2021: 192–193).

4. A kötet fókuszairól és a kitűzött célokról

Ahogy arról a bevezetőben írtam, jelen kiadvány – és az előzménykötetek – különböző célkitűzések megvalósítása céljából jött létre. Az első, 2017-ben megjelent könyv a fordításorientált terminológia irányzatán belül elsősorban didaktikai célokra fókuszált, a második, 2019-ben kiadott, átdolgozott kézikönyv az egységesítésre helyezte a hangsúlyt, a jelen kötet pedig elsősorban terminológiapolitikai célokat követ.

4.1. A 2017. évi kiadás: didaktikai célokról a fordításorientált terminológia keretében

A gyakorlati terminológiai munkák és az oktatási gyakorlat ösztönzést adtak egy olyan kézikönyv megalkotásához, amely összegzi az ismereteket, és támpontokat kínál elsősorban a fordítói képzések hallgatóinak és az OFFI gyakornokainak és mentoráltjainak, hogy könnyebben el tudjanak igazodni a jogi terminológia útvesztőiben, és nagyobb rálátással bírjanak erre a területre. A 2017-ben megjelent első kiadás ennek megfelelően egy gyakorlati jellegű, kísérleti kézikönyv, amelynek elsődleges célja a magyar jogi terminológia és annak – nemzetközi kitekintéssel kiegészített – terminológiai szemléletű

7 <https://eu-terminologia.im.gov.hu/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

8 <https://jogi-terminologia.im.gov.hu/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

bemutatása. A kötet nem törekszik teljes körű leírásra, hanem a szerző gyakorlati és oktatói tapasztalataira építve, az ő válogatásában a jog különböző tárgyköreiből szemezgetve a terminológiai szempontból releváns jogi terminusokat és fogalmakat mutatja be.

A *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* című könyv az ELTE Eötvös Kiadó gondozásában és az OFFI Zrt. mint felelős szerkesztő támogatásával jelent meg. A könyv két műhelyhez kötődik: megvalósításában az OFFI Zrt. nyelvi szakemberei mellett részt vettek az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének oktatói, továbbá jogászok és terminológusok. A lektorok mint szakértők értékes hozzájárulása nélkül a kötet nem válhatott volna azzá, ami: a gyakorlatot bemutató hasznos kézikönyvvé.

A kiadvány három fő részből áll: a jogi terminológiáról szóló szakmai-elméleti bevezető tanulmányt a szócikkek gyűjteménye követi, a kötetet függelékként iratgyűjtemény zárja. A szócikkek 193 olyan jogi kulcsterminust tartalmaznak, amelyek kihívást jelentenek a legtöbb idegen nyelven való megfeleltetésük során. A terminusok különböző témaköri besorolásokat kaptak – jog (általános), polgári jog (anyagi és eljárásjog), alkotmányjog, közigazgatási jog, büntetőjog (anyagi és eljárásjog), büntetés-végrehajtás, polgári jog (családjog, dologi jog, öröklési jog, kötelmi jog, munkajog, adójog, cégjog) – amelyekben belül értelmezendők. A függelékben található anonimizált iratminták közé cégkivonatok és hasonló funkciójú iratok, továbbá bírósági ítéletek tartoznak magyar és négy idegen nyelven, a függelék végén egy magyar nyelvű ingatlan-adásvételi szerződést, valamint mintaként egy tulajdoni lap másolatát találjuk meg.

A könyv magját a terminológiai jellegű szócikkek képezik, amelyek egy, a terminológiai adatbázisokra emlékeztető, de azoktól didaktikai okokból eltérő struktúrát mutatnak. A szócikkek a terminust mindig az adott tárgykörbe helyezve mutatják be, a definíció gyakran egy jogszabályi idézet, illetve annak kiegészítése, de szerepel rövid kontextus, források, utalás más szócikkekre és utalás a terminust gyakran tartalmazó dokumentumtípusra. Ezen felül két adatmező tartalmaz további speciális információkat: a fordítói gyakorlatról szóló tanácsok és a nemzetközi kitekintés, amely négy nyelven tüntet fel különböző ekvivalenseket, több helyen jelölve, hogy vajon az ekvivalens terminus, funkcionális ekvivalens (országkóddal ellátva) vagy terminusjelöltről, azaz újonnan alkotott megoldásról van-e szó. Egy példa a fordítói tanácsokra a *terhelte* terminus esetében: „Mint gyűjtőfogalom a magyar jogi terminológiára jellemző, éppen ezért fordításakor általában konkretizálni kell, azaz az eljárás adott szakasza szerinti megfelelő (fajfogalmat jelölő) terminust érdemes behelyettesíteni” (Tamás 2019a: 82).

A szócikkek elsősorban a magyar jogi terminusokra koncentrálnak, felhívják a figyelmet a fogalmak egymástól történő elhatárolásának fontosságára, de nem mutatják be a terminológiában alkalmazott kétnyelvű fogalmi összehasonlítás teljes folyamatát, hiszen a szócikkek idegen nyelvi definíciókat nem tartalmaznak (amelyek felkutatása vagy megalkotása oktatás keretében viszont feladatként kiadható), sokkal inkább céljuk a jogi terminusokra jellemző problémák felismerése és a terminológiai szemléletmódban való gondolkodásra történő tanítás.

A szócikkekhez tartoznak még további ismeretelemek, amelyek elősegítik a fogalmak behatárolását. Ezek többsége értelmező táblázat formájában jelenik meg, de például a *közgazgatás* szócikk esetében ágrajz is segíti a megértést. A bemutatott példákon keresztül az olvasó a terminológiai elvek és módszerek gyakorlati alkalmazását ismerheti meg, amelyek a jogi terminológiai adatok kidolgozásakor mintaként hasznosíthatók.

Érdekességként megemlítendő, hogy már az első kötet szerkesztésekor feltűnt, hogy magyar–német, továbbá olasz–francia nyelvpárban a fogalmak és terminusok nyelvi és fogalmi szinten egyaránt jóval több hasonlóságot mutatnak egymással az angol terminológia különütassága mellett. Ennek okai a történelmi háttérben, a hagyományokban és a különböző jogcsaládokhoz tartozásban keresendők. Gedeon (2018) írásában nyelvtörténeti szempontból elemzi a magyar jogi szaknyelvet, és megállapítja, hogy az írásbeliségre a latin használata sokáig volt jellemző, miközben érték olyan köztes hatások is, amelyek a német nyelvet helyezték előtérbe, de elmondható, hogy a nép nyelve a gyakorlatban már azt megelőzően a magyar volt. A magyar nyelvet a latinnal egyenértékűvé tevő törvények először az 1790-től 1805-ig terjedő időszakban születtek, 1815 után jelentek meg az első jogi műszótárak és segédkönyvek. A magyar nyelv hivatalos nyelvvé válását követően (1844. november 13.), indult meg a magyar jogi nyelv erőteljesebb fejlődése. A kodifikáció a német törvények és jogintézmények átvételével történt meg, ennek hatásai a mai napig fellelhetők, többek között a hasonló fogalmakban és a terminusok megválasztásában vagy a tükörfordítások alkalmazásában. Más jogi szaknyelvek esetében is előfordul a minták használata (l. a napóleoni kódexek elterjedése a kontinentális jogban, a román esetében a francia volt a minta, a polgári jog esetében modellként eredetileg az 1804-es Code Civile [más néven Code Napoléon] és további francia jogszabályok szolgáltak, l. bővebben Benő et al. 2021).

A jogi terminológia gyakorlati kérdéseit tárgyaló kiadvány célja, hogy egyaránt hasznosítható legyen az egyetemi oktatásban és a fordítóirodán belül zajló gyakornoki és mentori programok keretében, így elsősorban hallgatóknak és fiatal pályakezdőknek szól. A kezdő fordítóknak érdemes tudatosítani, hogy milyen jellemzőkkel bír a jogi terminológia, miért fontos a naprakészség, mit jelent a rendszerbe ágyazottsága és országspecifikussága – másfajta osztályozás (*szerződésmegszűnési módozatok, bűncselekmények típusai*), angol terminusok erős kontextusfüggősége (*jogszabály*), a nemzeti és az uniós jogi terminológia nem feltétlenül egyezik meg egymással (*áfa, héa*), milyen eljárásokat érdemes alkalmazni, mit takar a fogalmi összehasonlítás, mire jó a definíció, milyen ekvivalenciaszintek és -esetek léteznek, mit takar a funkcionális ekvivalens (l. *cégformák*) és a terminusjelölt, mi számít megbízható forrásnak. A naprakészségről, a rendszerbe ágyazottságról és az országspecifikusságról, az uniós és nemzeti terminológia különbségeiről, a fogalmi összehasonlításról és az ekvivalenciáról már a 2. fejezetben írtam, ebben az alfejezetben a definíció jelentőségére, az eltérő osztályozási módokra és az angol terminusok kontextusfüggő sajátosságára térek ki.

4.1.1. A definíciók jelentőségéről

Ahogy arról már a 2. fejezetben írtam, a definíciókban jelenik meg a fogalom, tehát a definíciókból kiindulva érdemes a jogi terminusokat egymással fogalmi szinten összehasonlítani, majd a következtetéseket levonva, a terminusok szintjén döntést hozni. A terminológiai definíció nem a jogi alaptan szerint értelmezendő, amely a meghatározást megkülönbözteti a definíciótól. A jogi alaptan szerint a meghatározás funkciója a fogalom jellemzőinek leírása, míg a definíció elhatárolja a fogalmakat más fogalmaktól (Szilágyi 2002). A hagyományos terminológiai definíciónak mindkét funkciót el kell látnia, a definíció és a meghatározás a terminológián belül tehát szinonimának tekinthetők. A terminológiai definíció (más néven klasszikus vagy analitikus definíció) egyenként is leírható: „dfm = genus + diff 1 + diff 2 + ... + diff n” (Magris 1998: 41; Tamás 2014a: 27–28, 2014b: 75). A képlet bal oldalán található a meghatározandó fogalmat jelölő terminus, azaz a *definiendum*, a jobb oldalán pedig a *definiens*, amely általában *genus proximum* (fölérendelt, általánosabb fogalom). Ez utóbbihoz képest kell megjelölni a különbségeket jelentő, egyedi fogalmi jegyeket, az úgynevezett *differentia specificæ*-t. (Például: cégjegyzék = olyan közhiteles nyilvános jegyzék, amely a cégek adatait és működésük jogi kereteit rögzíti; amelyen belül a jegyzék a fölérendelt fogalom.) Ezenfelül a terminológiai munkában számos definíciótípust használnak, például felsorolás jellegűt, parafrázist, ábrákkal történő definiálást vagy a fogalmak közti viszonyokra építő szintetikus definíciót (Magris 1998; Tamás 2014a, 2014b; Tamás 2019a). A legtöbb esetben azonban az alkalmazott definíciók vegyes típusúak. Például: „A terhelt összefoglaló elnevezése annak a személynek, aki ellen a büntetőeljárás folyik. A terhelt az eljárás egyik főszemélye, a nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban vádlott, a jogerős ítéletet követően elítélt.” A terhelt felettes (nemfogalom, *genus proximum*), a meghatározás felsorolja a *terhelt* alá tartozó alárendelt fogalmakat: *gyanúsított*, *vádlott* és *elítélt* (Tamás 2019a: 82; Tamás–Szoták 2021: 285–286). (A definícióról l. még Fóris 2008: 81–83.)

A szintetikus definícióra lehet példa a *minősített többség* és a hozzá kapcsolódó terminusok (*egyszerű többség*, *abszolút többség*, *kétharmados többség* és *határozatképesség*) definiálása, ami több szempontból is érdeklődésre tarthat számot, mert egyfelől a terminusok nemzetközileg is széles körben használt fogalmakat jelölnek, amelyek pontos értelmezést kívánnak meg, hiszen jelentős szerepet töltenek be határozatok meghozatalakor, másfelől a terminusok egymással fogalmi hálót képeznek. Ez utóbbinak köszönhetően jó példát jelentenek a szintetikus definiálási módra és a szintetikus definíciótípusra. Ez utóbbi definíciótípus abban az esetben használatos, ha úgy lehet a legegyszerűbben meghatározni a fogalmat, hogy azt már egy másik vagy több, közismert vagy előtte bemutatott fogalommal hasonlítjuk össze (l. részletesen Tamás 2019a: 58; Tamás–Szoták 2021: 245–246): „Minősített többség – esetenként a fenti két szabálytól [l. *egyszerű többség* és *abszolút többség*] eltérően állapítják meg a határozathozatalhoz szükséges többséget, magasabb szavazati arányhoz kötve azt. Ez utóbbit nevezik minősített többséget igénylő döntésnek.”

Érdeemes még röviden szót ejteni a definíciók forrásairól. A jogi szaknyelv alatt a hagyományos felfogás szerint a tételes jogot (jogszabályokat), a jogalkalmazás és a jogtudomány nyelvét értjük, amely még kiegészíthető a jogi ismeretterjesztés és a tömegtájékoztatás által használt szövegtípusokkal és szakkifejezésekkel (Dobos 2008; Novák 2014). De vajon mely források tekinthetők a legmegbízhatóbbnak? A jogintézmények esetében a jogszabályok tekintendők elsődlegesnek, ennek hiányában például az angolszász jog területén a bírósági határozatok gyűjteménye; a kontinentális jog esetében általában véve másodlagos forrás a jogalkalmazás, majd ezt követik a tankönyvek és a tudományos publikációk. Minden forrás esetében a megbízhatóság mellett érdemes a naprakészségre is figyelni, illetve ajánlott a jogással való konzultáció. A szaktanácsadás szintén hiteles szakmai forrásnak tekinthető.

A források kiválasztásánál további fontos szempont a közérthetőség biztosítása. Erről és a hiteles fordításokban a közérthetőség biztosításáról bővebben olvashatunk Szo­ták–Tamás (2020) tanulmányában. Meg kell ugyanakkor azt is állapítani, hogy a jogi szaknyelv esetében inkább a világos fogalmazás (Horváth 2018) és a műfajtudatosság (Balogh 2019) segít a közérthetőség gyakorlatba történő átültetésében, hiszen a közérthetőség egyik követelményeként megjelenő egyszerűsítés a jogi terminusok esetén nehezen vagy egyáltalán nem megoldható kérdés, mivel a pontatlan megfogalmazás, a szakszavak behelyettesítése egy másik hasonló szakszóval nem feltétlenül takarja ugyanazt az eredeti fogalmat, például: „*kártérítés* vs. *kártalanítás*, *rablás* vs. *lopás*, *cégjegyzés* vs. *cégbejegyzés*, *apport* vs. *pénzügyi hozzájárulás*, *hontalan* vs. *hajléktalan*, *vészhelyzet* vs. *veszélyhelyzet*, *szükséghelyzet* vs. *szükségállapot*” (Szo­ták–Tamás 62). E terminusok nem szinonimái egymásnak, hanem más-más fogalmat takarnak. A *szükségállapot* például a különleges jogrend egyik esete (Tamás 2019a: 55–56; Tamás–Szo­ták 2021: 240–242), míg a *szükséghelyzet* másnak az életét, testi épségét vagy vagyonát közvetlenül fenyegető és más módon el nem hárítható veszély (Ptk. 5:26. § nyomán).⁹

Bár a kötet szerkesztésekor nem a közérthetőség, hanem a megbízhatóság, tehát a pontos jogszabályi hivatkozás és a következtetések levonása állt fókuszban, mégis találunk olyan észrevételeket, amelyek a jogszabályok meghatározásait igyekeznek kiegészíteni, érthetőbbé tenni a definíció vagy a fordítói gyakorlatok felsorolása alatt, amely jogászok, nyelvi szakértők és a terminológus tanácsait tartalmazza. Például a *kártérítés* és a *kártalanítás* terminusok esetében a fogalmi különbségek kiemelésével: „A fentiek értelmében a *kártalanítás* és a *kártérítés* közti alapvető megkülönböztető fogalmi jegy: a magatartás jogszerűsége vagy jogellenessége. A kárt a *kártalanítás* esetében jogszerű (pl. a kisajátítás), míg a *kártérítés* esetében jogellenes magatartás okozza” (Tamás 2019a: 111; Tamás–Szo­ták 2021: 335–337). Természetesen a definíciók a közérthetőség jegyében további feldolgozási lehetőség is kínál.

9 Köszönetünket fejezzük ki dr. Magas Ágnesnek e példáiért.

4.1.2. *Eltérő osztályozási módok*

Gyakori a jogi fogalmak eltérő osztályozása, erre a magyar–angol nyelvpárban az eltérő jogcsaládokhoz tartozás miatt különösen sok példát lehet találni, például a *jurisdiction* és a *competence* használata nem tükrözi a magyar fogalomhasználat következetességét a bírósági eljárásban (*joghatóság, hatáskör és illetékesség*) (Tamás 2019a: 33–35). További jó példát jelenthetnek a *szerződésmegszűnési módok*, azaz a *felmondás, megszüntetés, az elállás* és a *felbontás* (Tamás 2019a: 107–108), amelyek a magyar jogrendszerben egyértelműen elhatárolhatók négy tulajdonság, a visszamenőleges és a jövőbeni hatály, az egyoldalúság és a kétoldalúság mentén, és kiválóan ábrázolhatók táblázatban. Amennyiben idegen nyelveken vizsgáljuk meg az ekvivalenseket, a megfeleltetés nem egyértelmű, és a fogalmak nem határolhatók el ugyanúgy egymástól, mint a magyar jogrendszerben.

4.1.3. *Az angol jogi terminusok kontextusfüggősége*

Egy-egy jogi terminus megfeleltetése, a fogalmak vizsgálata és összevetése akár hosszadalmas kutatómunkát és egyeztetéseket is igényelhet. Az angol nyelv esetében a jogcsaládok és -rendszerek különbözősége és a referenciák nehézkes megtalálása mellett a nyelvi gazdaságosság miatt előálló erős kontextusfüggőség tovább nehezíti az egységes terminushasználatot. A kontextusfüggőség alatt ugyanazon terminus eltérő értelmezését értem más-más szöveggörnyezetben, például: az angol *administration* terminus ekvivalense lehet magyarul „*adminisztráció, közigazgatás, igazgatás, irányítás, vezetés*” (Várnai–Mészáros 2011: 46).

A kontextusfüggőségre jó példa az Alaptörvényben szereplő *jogszabály* terminus angol nyelven történő megfeleltetése, amely elsőre tűnhet csak egyszerűnek, de ha ezt részletesebben megvizsgáljuk, a magyar terminusok és az angol nyelvű ekvivalensek között számos fogalmi különbséget találunk, ami megnehezíti a megfelelő ekvivalens kiválasztását (l. Gáspár–Somssich 2019; Tamás 2019a).

Az Alaptörvény fordításából azért született több változat, mert ezt egyfelől az Alaptörvény többszöri módosítása, másfelől az egyre pontosabb változatok elkészítése szükségessé tette. A *jogszabály* több angol nyelvi ekvivalenssel is megfeleltethető, mint *law(s), legislation, legal act, legal regulations, statutory law, statutory provisions, legal norm*. A *jogszabály* angol nyelvű ekvivalense eltér a különböző változatokban: a *legislation* ekvivalenst felváltotta a *legal regulations*, majd a jogszabályfordítási programon belül a *law(s)* lett a végleges megoldás. Az egyes változatok definíciókkal alátámasztott megfeleltetéséről részletes elemzések készültek (l. Gáspár–Somssich 2019: 34–35; Tamás 2019a: 275–277), jelen írás azonban csak a fő jellemzőket sorolja fel a három ekvivalens esetében.

A *legislation* két külön fogalmat is jelöl: egyfelől a jogalkotási folyamatot (törvények esetében törvényhozási folyamatot, rendelet esetén a rendeletalkotási folyamatot), másfelől annak eredményét. Ez utóbbin belül létezik továbbá egy szűkebb és egy tágabb értelmezés: a *legislation* egy *jogszabályt* vagy azok összességét is jelölheti. A leírtak alapján

a *legislation* terminust kontextusfüggő terminusnak is nevezhetjük, mert csak a szövegkörnyezetben tisztázható az, hogy milyen értelemben használatos.

A második változat, a *legal regulations* szintén tágan értelmezhető gyűjtőfogalom szerepét töltheti csak be, a célnyelvi olvasó számára azonban bizonytalanságot okoz, az angol anyanyelvű számára pedig nem egyértelmű, hogy milyen fogalmat is jelöl, mert jogi szabályozás értelemben tágabb, másfajta fogalmat képvisel, mint a magyar *jogszabály* terminus által jelölt fogalom. Megtévesztő lehet még továbbá azért is, mert uniós kontextusban a *regulation* (*rendelet*) a fogalmat, illetve többes számban a *szabályzatot* is jelölheti (Várnai–Mészáros 2011: 109). Ugyanakkor mivel az Alaptörvény definiálja a *jogszabály* fogalmát, koherens jogszabályfordítások esetén akár ez az – eredetileg az Alkotmánybíróság fordítási gyakorlatából eredő – megoldás is működhet.

Az utolsó változatokban szereplő *law* kifejezés szintén kontextusfüggő terminus, jelöli például általában véve a jog területét vagy a jogtudományt, számos szóösszetételben szerepel (például *civil law*, azaz *kontinentális jog* vagy *polgári jog*). Az Alaptörvény kontextusából kiindulva és a fenti meghatározások alapján a *law* terminus *jogszabályok* összességét, illetve *jogszabályt* jelöl. A fenti definíciókból a kontinentális joghoz képest a kiemelendő fogalmi különbség az, hogy a *law jogszabály* értelemben tágabb fogalmat takar, mint a magyar *jogszabály* avagy *law(s)*, mert az esetjogban a *law* terminus a bírói döntéseket, a bíróságon alkalmazott elveket, szokásjogot is magába foglalja, amiben alapvetően eltér a kontinentális jogrendektől. A *law* kontextustól függően különböző magyar terminusoknak feleltethető meg, mint például *jog*, *jogszabály* és *törvény* (Várnai–Mészáros 2011: 97). Gáspár–Somssich (2019) szerint a *law* ekvivalens mellett kevesebb ellenérv szól, például könnyebben illeszthető mondatba, nem jelöl más rendszertani kategóriát, és az Európai Unió is rendszerint e szakkifejezéssel utal a tagállamok jogszabályaira.

A fenti rövid példa bemutatja az angol terminusok erősen kontextusfüggő jellegét, amely a kontinentális jogcsaládhoz tartozó más jogrendszerek terminusaira kevésbé jellemző, bár a rendszerbe ágyazottság általában véve igaz a jogi terminusokra. Ez egy olyan sajátosság, amelyet érdemes a gyakornokok és mentoráltak számára tudatosítani.

4.2. Második kiadás: egységesítési és harmonizálási célok

A 2019. évi második kiadás az átdolgozás során több szempontból is megújult. Bizonyos terminusok módosultak, elsősorban a büntetőjog vagy munkajog területén bekövetkezett változások miatt (például *örizet* *örizetbe vétel* helyett, *azonnali hatályú felmondás* *rendkívüli felmondás* helyett), a definíciók is frissültek és bővültek, ahol szükséges volt, megtörtént az iratminták aktualizálása és kategorizálása, de a legfőbb újdonságot az angol jogi terminusok egységesítése jelentette, mégpedig a közben lezajlott jogszabályfordítási program eredményeihez igazodva.

Az angol jogi nyelv ún. különütasságáról már korábban is írtam (l. 2. fejezet). A hazai jogi terminusok angol nyelvű megfeleltetésében fokozottan megjelenik az egységesítés iránti igény az angol jogi nyelv pluricentrikussága, a kontinentális jog és a Common

Law közti különbségek, valamint a bizonytalan támpontok (nyelvhasználók száma, hivatalos nyelv státusz számos országban) miatt. A nemzeti jogi terminusok széles körű egyeztetésének hiánya miatt a gyakorlatban számos ekvivalens él együtt, és a megfelelő terminus felkutatásakor gondot jelenthetnek a szervezetenkénti eltérő preferenciák, ami az időigényes terminuskeresésben és -ellenőrzésben mutatkozik meg.

A társadalmi és jogrendszerek közti eltérések és a fogalmak országspecifikus jellege miatt bizonyos jogi fogalmaknál nehéz más országokban idegen fogalmat referenciaként találni, ezért a szaknyelvi beszélők a fogalmak idegen nyelvű megnevezésekor, az idegen nyelvi szakmai kommunikációban, a szakfordításokban és tolmácsoláskor számos különböző idegen nyelvű változatot használnak, ami ronthatja a kommunikáció egyértelműségét, a fogalmak azonosíthatóságát, és ellentmondásokhoz vezethet. A következetes terminushasználat, amely a közérthetőség szempontjából is fontos, az egységesítés hiányában csak egy dokumentumon, egy jogterületen vagy jogszabályon, egy cégen belül érvényesíthető. Éppen ezért megfelelő megoldás a közmegegyezés alapján született változatok nyilvánossá tétele. A közösen kidolgozott, elfogadott és közzétett idegen nyelvi változatokhoz intézményi összefogásra és különböző jogi és nyelvi szakemberek aprólékos háttér munkájára van szükség. A jogi terminusok és fogalmak egységesítése és az adatok megfelelő formában történő közzététele a jogbiztonságot is szolgálja.

A szabványosítás önmagában ezen a területen nem jelent feltétlenül megoldást, bár a szabványosítás az egységesítésre való törekvésként és azok eredményeinek alkalmazásaként értelmezhető. A szabvány szerinti harmonizációs eljárásnak kizárólag azonosságot mutató fogalmak között van értelme, és ez rendkívül leszűkíti az alkalmazhatóság körét. A terminológiai harmonizáció azonban a szabvány szerinti terminológiai harmonizáción felül fordítói terminológiai harmonizációként is értelmezhető (Tamás 2014a: 41–43, 141–154; l. még *ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms* szabvány, valamint Fóris–Sermann 2010; Sermann 2019; Fóris 2020: 133–124). A fordítói terminológiai harmonizációra akkor is szükség van, ha szabvány szerinti terminológiai harmonizációra nincs lehetőség. A fordító részéről végrehajtott harmonizációs eljárás célja a kismértékű azonosságot mutató fogalmak és jelölők összhangba hozatala. Ennek eredményeképpen születnek meg a fordítók terminológiai szempontok alapján létrehozott egyéni megoldásai (Tamás 2014a).

A jogi terminusok használata során az egységes használat azért is szükséges, mert a fogalmi összevetés eredményeképpen a jogi fogalmak esetében nem mindig kapunk egyértelmű megoldásokat, és az ekvivalens kiválasztása gyakran döntés kérdése a több indokolható változat közül. Például a *Kúria* megfeleltetésekor több megoldás is lehetséges. Ha funkcionális ekvivalenssel élünk, akkor a *Supreme Court* (England–Wales, USA) is betöltheti a kívánt funkciót, ha pedig ki akarjuk emelni, hogy itt valamilyen specifikus fogalomról van szó, akkor a *Curia* vagy *Kúria* használata jelenti a megoldást (természetesen elhatárolva azt a Római Katolikus Egyház hivatali apparátusától, azaz a *Curia Ro-*

mana terminustól, illetve az Európai Bíróság nyelvhasználatától, l. honlapjának elérhetőségében szereplő *curia* terminust.¹⁰

A magyar bírósági rendszer 2012. január 1-jétől a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény hatálybalépésével változott. Az egyes bíróságok megnevezései is ennek megfelelően módosultak. Változások következtek be a funkciók és a megnevezések terén, ahol régi terminusok újbóli bevezetése történt meg (például *Kúria*, *törvényszék*, *járásbíróság*). A magyar és a külföldi bíróságok megfeleltetése azért ütközik nehézségbe, mert a bírósági rendszerek eltérő hagyományok, szokások alapján alakultak ki, és eltérő az a jogszabályi háttér, amelyben működnek. Összevetéskor érdemes a bírósági szinteket nem különállóan, hanem a rendszer egészét, azaz a bírósági szinteket rendszerbe helyezve, mintegy fogalmi hálóként vizsgálni, és a funkcióikat számba venni (például bírósági szint, eljárások típusa, csak polgári vagy csak büntetőügyekkel, peres és nem peres ügyekkel foglalkozik, ítélezik vagy csak semmissé tesz, mint a *Semmitőszék* stb.).

A különböző bírósági szintek idegen nyelvű ekvivalenseit a különböző szervezetek eltérő módon használják a hazai és a nemzetközi gyakorlatban egyaránt. Erről korábban összehasonlító táblázatot tettem közzé (Tamás 2019c: 272–275). Éppen ezért ilyen esetekben a széles körű egyeztetés és ennek következményeként az egységesítés oldhatja fel a helyzetet. A *bíróságok* megnevezéseiről ugyan történtek kezdeményezések az Igazságügyi Minisztérium jogász-nyelvész munkatársai részéről és egyeztetések, a változatok mégsem terjedtek el széles körben.¹¹ Az egységes használatot leginkább a terminológiai adatbázisokban való közzététel segíti elő. A *bíróságok* megnevezése esetében az egyeztetések során állást lehetne foglalni az olyan terminusalkotási szempontok mellett, mint az azonosíthatóság; az idegen nyelvű elnevezés a magyar elnevezést tükrözze vagy a célnyelvi beszélőt tartsa szem előtt vagy a közérthetőség (például archaikus változatok mérlegezése új funkcióval vagy azok elvetése). A terminológián belül elfogadott a célnyelvi beszélő előnyben részesítése, bár a jog területén bizonyos esetekben az is előfordulhat, hogy a különbségek kiemelése a célravezető.

Szintén egy fogalmi hálóba sorolhatók a *különleges jogrend* tárgyköréhez tartozó terminusok, amelyek Magyarország Alaptörvényében a *Különleges jogrend* fejezetcím alatt a 45–54. cikkig szerepelnek, közvetlenül a *Záró és vegyes rendelkezések* előtt. A *különleges jogrend* fogalmi köre idővel bővült, mégpedig az Alaptörvény hatodik módosításával a 2016-tól hatályban lévő *terrorveszélyhelyzet* terminussal. Terminológiai szempontból a következő terminusok sorolhatók ide: *különleges jogrend* mint nemfogalom és mint annak fajfogalmai a *rendkívüli állapot*, *szükségállapot*, *megelőző védelmi helyzet*, *váratlan támadás*, *veszélyhelyzet*, *terrorveszélyhelyzet* és kapcsolódó terminusként *hadiállapot*.

Egy állam esetében különleges jogrend akkor vezethető be, ha egy rendkívüli helyzet kezelésére a megszokott jogi eszközök nem elegendők. Az egyes állapotok, külön-

10 https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/hu/ (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

11 L. Magyar Közlöny 2012. évi 14. számú Hivatalos Értesítő, 1975–2028. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/5bbe10747a763476c112e3c3b61ab17ca40c5ce9/megtekintes>.

leges jogrendtípusok fogalmi jellemzői mutatnak közös (például veszélyforrás fennállása, bizonyos alapvető jogok gyakorlásának felfüggesztése, részletes szabályozásuk *sarkalatos törvényben* szerepel) és eltérő jellemzőket (például külső vagy belső veszélyforrás) (l. Tamás 2019a: 55).

A különleges jogrendnek a magyarországi jogrendszer részét képező egyes fajtái egymáshoz közeli, hasonló fogalmakat jelölő terminusok, amelyek a definíciók alapján határozhatók el egymástól; ezek hiányában azonban a jelölők hasonlósága miatt azonosításuk nehézséget okozhat. Amennyiben a különleges jogrend adott fajtája nem létezik a másik állam jogrendjében, gyakran terminusjelölt (például a *rendkívüli állapot* esetében a *state of national crisis*) kidolgozására van szükség. Ugyanakkor léteznek olyan közel azonos ekvivalenciát mutató fogalmak, mint a funkcionális ekvivalensként használható *hadiállapot* terminus (*state of war*) vagy mint a *szükségállapotra* használatos *state of emergency*.

Érdekes részletesebben tárgyalni a *szükséghelyzet*, azaz a *state of emergency* példáját. A *szükségállapot* bevezetése azon felül, hogy átmenetileg megváltoztatja vagy felfüggeszti a végrehajtói, törvényhozói és igazságszolgáltatási hatalmi ágak hatalomgyakorlását, államonként eltérő jellemzőket mutathat, egyaránt használatos természeti katasztrófa, polgárháború, háború vagy polgári engedetlenség esetén (Rubin–Dahlberg 2017). A magyarországi szabályozás különválasztja a fegyveres vagy felfegyverkezett állapotban elkövetett erőszakos cselekményeket (l. *szükségállapot*) és az elemi csapások (l. *veszélyhelyzet*) által előidézett veszélyforrások okozta helyzeteket. Az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok jogrendszere is országspecifikus, azaz más-más fogalmakat, osztályozást és szabályozási hátteret alkalmaz.

A *state of emergency* az *Oxford Dictionary of Law* szerint:

“The existence of such a state is declared by royal proclamation under the Emergency Powers Acts 1920 and 1964 and the Civil Contingencies Act 2004. A proclamation, which lasts for one month but is renewable, may be issued whenever there is a threat (e.g. a major strike or natural disaster) to the country’s essentials of life. The regulations made may confer on government departments, the armed forces, and others all powers necessary to secure the supply and distribution of necessities and the maintenance of public peace and safety” (Law 2015: 219).

A Civil Contingencies Act 2004 szerint az *emergency* az alábbi fogalmat jelöli:

“Meaning of ‘emergency’

(1) In this Part ‘emergency’ means—

- (a) an event or situation which threatens serious damage to human welfare in a place in the United Kingdom,
- (b) an event or situation which threatens serious damage to the environment of a place in the United Kingdom, or

(c) war, or terrorism, which threatens serious damage to the security of the United Kingdom.”¹²

Ez magában foglalja az elemi csapást, a háborús és a terrorizmus okozta helyzetet egyaránt (l. a magyarországi *veszélyhelyzet*, *hadiállapot* és *terrorveszélyhelyzet* által jelölt fogalmak). Az Amerikai Egyesült Államokban létezik egy szövetségi törvény, az ún. National Emergencies Act (NEA),¹³ amely a jogszabályban a *national emergencies* gyűjtőfogalommal szabályozza a kongresszus és az elnök hatáskörét.

A magyarországi 2020–2021. évi koronavírus okozta járvány idején a kormány *veszélyhelyzetet* vezetett be, amelyet a külföldi sajtó az Alaptörvényben szereplő ekvivalens (*state of danger*) helyett *state of emergency* terminussal helyettesített be: „On Tuesday, lawmakers voted by 190 in favour and none against to end the state of emergency (...)”.¹⁴ A *state of emergency* használata ez esetben funkcionális ekvivalens használata, amely a hasonlóságokon alapul, míg a *state of danger* ekvivalens a különbségeket emeli ki.

4.3. A kötet terminológiapolitikai céljairól

A *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén* címmel összhangban hat szomszédos ország nyelvén, azaz szlovák, ukrán, román, szerb, horvát és szlovén nyelven szerepelnek. Ezek a nyelvek megfelelnek a hétből hat magyarlakta kisebbségi régióban használt államnyelvnek (a kötet nem tartalmaz német nyelvi ekvivalenseket, amelyek az első két kiadásban már szerepeltek). A naprakészség megtartása érdekében ezúttal is megtörtént a magyar terminusok és definíciók lektorálása és frissítése. Az anonimizált szövegtár helyett a kötet tanulmányokkal bővült, amelyek általában véve és az egyes régiókra specifikusan lebontva a kisebbségek jogi nyelvhasználatát érintő terminológiastratégiai kérdéseket és a terminológia hasznát tárgyalják. A bevezető tanulmányokat követő ún. országtanulmányok áttekintik az adott régió helyzetét a terminológiastratégia szemszögéből, foglalkoznak a jogi terminológia helyzetével államnyelven és magyar nyelven, példákkal illusztrálják a felmerülő jogi terminológiai nehézségeket, és kitekintenek a fejlesztendő területekre, például a fordítói segédeszközök és a képzés területén.

A tanulmányok egyfajta folytatásaként értelmezhetők a korábban szintén az OFFI Akadémia keretében megjelent *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* című (Fóris–Bölcskei 2019a) tanulmánykötetnek. Ez a könyv általános megközelítésből foglalkozik a magyar terminológiapolitika kérdéseivel a nyelvpolitika részeként (Tolcsvai Nagy 2019), és terminológiastratégiai ajánlásokat tesz közzé (Fóris–Bölcskei 2019a), de bemutatja a terminológiastratégia helyzetét Erdélyben és a Felvidéken (Benő–Péntek 2019; Lanstyák 2019), és utal a terminológiai adatbázisokra mint a terminológiastratégia megvalósítási eszközeire (Tamás 2019). A jelen kötetben megjelent tanulmányok kifejezetten a jogi terminológia és fordítások helyzetére koncentrálnak általános szem-

12 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/36/contents> (utolsó letöltés: 2021. 08. 12.).

13 <https://www.govtrack.us/congress/bills/94/hr3884/text> (utolsó letöltés: 2021. 08. 12.).

14 <https://www.bbc.com/news/world-europe-53062177> (utolsó letöltés: 2021. 08. 12.).

szögből és a régiókra szakosodottan. A kötet tanulmányaiból egyértelműen kiderül annak jelentősége, hogy mennyiben segíti az adott kisebbség helyzetét, ha a terminológia megfelelő szinten és minőségben rendelkezésre áll az adott nyelvi közösség számára szaknyelven, aminek köszönhetően megvalósulhat a pontos és egyértelmű kommunikáció, a jogi és közigazgatási eljárások és ügyek intézése a pontos hiteles fordítási és jogi szakfordítások által.

A terminológiapolitika a nyelvi jogok, a nyelvpolitika kérdéskörének területéhez tartozik. „A nyelvi jogok az általános és a ma már egyetemes emberi jogok szerves részét képezik.” (Novák 2018b: 61) Annak oka, hogy az egyes államok nyelvi jogainak szabályozása sokszínűséget mutat, abban rejlik, hogy a nyelvi jogalkotás területén egyfelől hiányoznak az egységes vezérlő eszmék, másfelől az államok egyedi, speciális nyelvi helyzettel rendelkeznek (Novák 2018b). A nemzeti és nemzetközi keretek között folyó terminológiai munkálatokhoz megfelelő keretet biztosíthat az egyes országok, szervezetek terminológiapolitikája. Különösen a jog és a jogi terminológia területén kiemelkedően fontos, hogy a nyelvi jogok ne sérüljenek, gondoljunk például a jogszabályokhoz való hozzáférés biztosítására (Novák 2018a: 33–34):

„A nyelvi jogok alapjogként való elfogadása magában foglalja azokat az egyéni vagy kollektív jogosítványokat, amelyeket a különböző jogszabályokban az adott állam saját polgárai vagy egyes nyelvi közösségei részére biztosít. Ennek fontossága a joghoz való hozzáférésben, a joghasználatban, a jog megismerésétől a jog betartásán át a jogkövetésben, valamint a joggyakorlásban és jogérvényesítésben jelentkezik. Ha a hozzáférés nem valósul meg, vagy a jogszabály szövegezése nem egyértelmű, tehát a jog nem ismerhető meg, sérül az egyén (alap)joga, a jogkövetés követelménye, valamint a jogalkotó akaratának továbbadása. Ebből következően az állam akkor jár el megfelelően, akkor biztosítja a minőségi jogalkotást mint eljárást, ha a jogszabályok megismerését a lehető legtöbb ember számára a lehető legkisebb költséggel és a lehető leggyorsabban biztosítja. E követelmény teljesen megegyezik a terminológia közzétételére vonatkozó elvárással. Cél mindkét esetben a hiteles adatok, azaz a jogszabályok hiteles szövegeinek (ideértve a javaslatokat, észrevételek, módosításokat stb.), illetve a szabványosított terminusoknak az egyén anyanyelvén történő közzététele és elérhetőségének biztosítása.”

A jog területén tehát kifejezetten fontos a nyelvi jogok érvényesülése, amelynek keretét a terminológiastratégia adhat. Nemzetközi szinten terminológiapolitikai elveket tartalmaz például a bécsi Infoterm keretein belül kidolgozott *Guidelines for Terminology Policies* címet és *Formulating and implementing in language communities* alcímet viselő 2005. évi UNESCO-irányelv, amelynek tárgyát a szaknyelvhaználathoz való jog kérdésköre képezi. Az irányelvben leírtak figyelembevételével definiálható a terminológiapolitika (*terminology policies*) vagy más néven terminológiai stratégia mint olyan formálisan

rögzített stratégiák együttese, amelyek segítségével koordinálják a célokat és kereteket, és/vagy egy meghatározott társadalmi csoport terminológiáját (l. részletesebben *Guidelines for Terminology Policies* 2015: 4; Fóris 2011, Fóris 2017; Fóris–Tamás 2018). A terminológiai stratégia kialakításakor meghatározó szempontok: a) demográfiai tényezők, b) kulturális, etnolingvisztikai, geolingvisztikai tényezők, c) társadalmi-pszichológiai tényezők. A nemzetközi terminológiai politikai dokumentumok között érdemes még megemlíteni a *Terminology policies – Development and implementation* című terminológiai politikai szabványt (ISO 29383:2020, 3.2.), amely szerint a terminológiai politika olyan elvek és stratégiák együttese, amelyeket alapul használnak arra, hogy szaknyelvek vagy tárgykörök terminológiáját fejlesszék vagy szabályozzák („Set of principles and strategies used as a basis for developing and regulating terminology for a specific language(s) or domain(s)”). A nemzetközi dokumentumok részét képezi a terminológiai ismeretek terjesztésében aktív, 1996-ban alapított *European Association for Terminology (EaFT)*¹⁵ nevéhez fűződő terminológiai politikai elveket megfogalmazó *Brüsszeli nyilatkozat a nemzetközi terminológiai együttműködésről*.¹⁶ A nyilatkozat első mondatában az aláírók kijelentik, hogy „valamennyi emberi tevékenységnek van terminológiai vonatkozása”, elismerve ezzel a terminológia jelentőségét a mindennapokban. A *Brüsszeli nyilatkozat* egyúttal felhívja a figyelmet a kommunikáció és a tudástranszfer eszközeinek és a szükséges infrastruktúrák kiépítésének jelentőségére.

A terminológiai politika a nyelvpolitika egyik súlyponti területe, amely magában foglalja a terminológia fejlesztésének elméletét, módszereit és stratégiáit (Fóris – B. Papp. 2011). A stratégiák közé tartozik az egységesítés, azaz a szabványosítás és a harmonizáció (l. Fóris 2020: 20). Jelentőségük abban rejlik, hogy hozzájárulnak az információ-, tudás- és innovációs politikához és az oktatási stratégiákhoz, támogatva ezzel a tudásmenedzsmentet. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció elősegíti, hogy a nyelvi közösségek élni tudjanak nyelvi jogaikkal (Fóris – B. Papp 2011).

A magyar anyanyelvi beszélők egyharmada az ország határain kívül él, ahol a magyar nyelvet kisebbségi nyelvhasználóként használja, ráadásul a többségi nyelvi környezet sem egységes, hiszen a környező országok nyelve különbözik egymástól (Lanstyák 2002). A határon túli magyarok esetében összesen hét régiót sorolhatunk fel: Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja, Muravidék, Órvidék és Horvátország. Ez hatással van a terminológiára is, hiszen egy többközpontú magyar nyelv terminológiáját kell harmonizálni a többségi nyelv terminológiai rendszerével, miközben a fogalmak sem egységesek, hiszen a különböző országok eltérő társadalmi, gazdasági, jogi és kulturális háttérrel rendelkeznek. Az országhatárokon kívül található nyelvi közösségek helyzete speciális, hiszen a kisebbségi csoportok nyelvhasználatában külön akadályt jelent az, hogy nem minden esetben vehetik át a magyarországi terminusokat. Ugyanis, ha az azonos nyelvet beszélő közösségek egymástól különböző kulturális, gazdasági, közigazgatási környezetet

15 www.aet-eaft.net.

16 http://eaf-aet.net/fileadmin/files/declaration/Declaration_HU.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

ben élnek és fejlődnek, akkor ennek következtében részben eltérő fogalmi és terminológiai rendszerek épülnek ki. Így előfordul, hogy ritka a 100%-os megfelelés a fogalmak között, ezért beszélünk a terminológiában az adott országhoz kötődő, ún. országspecifikus fogalmakról és terminusokról. A jogi és közigazgatási területen ez jelentkezik az intézmények, képzések, szakmák, hivatalok és okiratok és eleve az eltérő jogintézmények területén, ami kommunikációs problémákhoz vezethet. Ez nehézségeket okoz nemcsak a jog és a közigazgatás terén, de az oktatásban, a fordításban és minden olyan területen, ahol a szaknyelv magas szintű használatára van szükség. „Az anyanyelvhasználathoz való jog egyik alapvető feltétele, hogy az adott nyelven létezzen pontos, szabatos, ellenőrzött terminológia.” (Fóris–Tamás 2018: 77)

Fóris (2005: 109) felsorolta az e téren megvalósítható feladatokat. Ezek közé tartoznak a következők: „A különböző nyelvi-kulturális környezetben élő magyar nyelvi közösség érdekében olyan terminológiai rendszert kell kidolgozni, amely úgy oldja meg az egységesítést, hogy egyúttal igazodik a sokrétű környezeti hatásokhoz.” Ahogyan megállapítja, a „Kárpát-medence magyarságának közös érdeke, hogy megtörténjen a magyar nyelv különböző tárgykörei terminusainak összegyűjtése, és az egyes terminológiai rendszerek építése és nyilvános hozzáférhetővé tétele”. A magyar kisebbség nyelvhasználatára esetében „a terminológiai rendszert a többségi nyelv rendszerével is össze kell vetni, és igazítani kell hozzá. Ehhez meg kell kezdeni nemcsak a határokon belüli, de a határokon kívül használt terminusok összegyűjtését is”. Ez nem kizárólag a világnyelvekre vonatkozik, hanem „a szomszédos országok nyelveivel is össze kell hangolni az egyes tárgykörök terminológiai rendszereit. E munkához a legmegfelelőbb az egy nyelvű és több nyelvű adatbázisok létrehozása, ezenfelül pedig a határokon átívelő magyar terminológiai központ létrehozása” (l. Fóris 2005: 107–109).

A kötetben a hat régió nyelvén közzétett ekvivalensek a magyar jogi fogalmakat képezik le a különböző nyelveken, és egyes fogalmak esetében jelölik a fogalmi különbségeket a felhasználók számára. A jogi terminusok közzététele elősegíti a jogi szakfordítások és kommunikáció egyértelmű megvalósítását, mert hozzájárul a jogi terminusok egységes idegen nyelvű megnevezéséhez. Ahogyan arról a Szabó T. Attila-intézet honlapjának helyzetjelentésében olvashatunk: „Lépten-nyomon tapasztalható a kisebbségi magyar nyelv nyilvános használatában megmutatókozó bizonytalanság, következetlenség, az államnyelv erőteljes hatása, a kodifikált közigazgatási, jogi szókincs létének és meghonosodásának hiánya, a szaknyelvek kidolgozatlansága a tankönyvekben és a szakszövegekben, a közérdekű fordítási szövegek kifogásolható, néha botrányos minősége, a nyelvi jogokkal kapcsolatos tájékozatlanság.”¹⁷

Fórisal egyetértve (2017) a magyar terminológia intézményrendszeréhez sorolja a *TERMINI Magyar Nyelvi Kutatóhálózatot* is,¹⁸ amely nevét a magyar nyelv „határtala-

17 <http://www.sztanyi.ro/>.

18 <http://termini.nytud.hu>.

nításáról” (Lanstyák 1995: 1170–1185) kapta. E szervezet a Kárpát-medence nyolc országot felölelő, magyarlakta területein tevékenykedő nyelvészek-oktatók kutatóhálózata.

A Termini célja a határon túli magyar nyelv dokumentálása, a nyelvi jogok érvényesítése és a magyar nyelv pozíciójának erősítése (Szoták 2018). E tevékenység eredményeképpen oldhatók fel azok a korlátok, amelyek annak következtében születtek, hogy a Kárpát-medencében élő magyarok esetében az államhatárok és a nyelvi határok nem esnek egybe. A hálózat informálisan már az 1990-es évektől létezik, de csak később, 2001-ben intézményesült Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat néven, és 2013-ban jött létre „hivatalosan is” mint Termini Egyesület. A kutatások vizsgálati tárgya a külső régiók magyar nyelvhasználata, céljaik között szerepel a kutatási eredmények alkalmazása a nyelvi tervezésben.

A Termini Kutatóhálózathoz tartozó nyelvi irodák 2002-ben kezdték meg működésüket: a kolozsvári Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, a somorjai Gramma Nyelvi Iroda, a beregszászi Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, az alsóőri Imre Samu Intézet, a szabadkai Verbi Nyelvi Kutatóműhely és az eszéki Glotta Nyelvi Intézet.¹⁹

A hálózat eredményei közt meg kell említeni a *Termini magyar–magyar online szótár* létrehozását (pl. Gaál 2011; Benő 2017; Szoták 2018,²⁰ amelynek anyaggyűjtése 2004-ben indult és 2007 óta nyilvánosan hozzáférhető. Alapvetően köznyelvi, egynyelvű online szótár és szövegkorpuszként működő adattár, amely ugyanazon nyelv különböző földrajzi területeken fellelhető nyelvváltozatait ismerteti, ugyanakkor terminológiai adatokat is tartalmaz (Gaál 2011). Szócikkeinek száma mára közel ötezer (Szoták 2018). A szótár információt szolgáltat a nyelvhasználatról az anyaországban élőknek és a határon túli magyaroknak egyaránt, megkönnyítve így a magyar–magyar kommunikációt (Péntek 2004). Az adatok alapján megállapítható, hogy a határon túl élő magyarok nyelvhasználatában előfordul a Magyarországon már archaikusnak számító változatok továbbélése, amire példa a *hajtási, hajtási igazolvány a vezetői engedély* helyett (Szoták 2018: 25) és a *halotti levél a halotti anyakönyvi kivonat* helyett (Benő 2017: 215). Léteznek olyan országspecifikus terminusok, amelyek beépülnek a helyi nyelvhasználatba (például Romániában a *prefektus* mint közvetlen átvétel, Erdélyben, Felvidéken és a Kárpátalján a *születési bizonyítvány* használatos a *születési anyakönyvi kivonat* helyett).

A Termini szótár²¹ 46-féle fogalmi köre közt megtaláljuk a *Jog* (jogtudomány, igazságszolgáltatás, bünyldözés) és a *Hiv* (hivatali élet, közigazgatás, társadalombiztosítás) elnevezésű fogalmi köröket is (Szoták 2018: 26), amelyek jogi és közigazgatási terminusokat tartalmaznak. A rögzített szócikkekéből kiderül, hogy gyakran az adott ország államnyelve hatott a határon túli magyarok szakszóhasználatára: Kárpátalján *idézés* helyett *csitácije*, Felvidéken a *törvénymódosítás* helyett a német eredetű államnyelvi kölcsönzó, a *novella* használatos; előfordulnak több régióban azonosan használt szakszavak, mint az ügyvéd helyett az *advokát* (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Horvátország, Muravi-

19 <http://termini.nyud.hu/index.php/kutatohalozat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

20 <http://termini.nyud.hu/htonline/htlista.php?action=firstpage> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

21 <http://termini.nyud.hu/htonline/htlista.php?action=search> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

dék) és a *természetes személy* helyett a *fizikai személy* (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja, Horvátország). Ez a jelenség jó példa az ún. „nyelvi szétfejlődésre” (Lanstyák 2008: 121), amelyet korábban a zárt környezet idézett elő, de napjainkban ismét közeledés tapasztalható a magyarországi nyelvváltozathoz (Sztoták 2018), amit a megváltozott körülmények, a határok nyitottsága, az egyszerűbb kommunikáció és a kezdeményezések tesznek lehetővé.

A számos jó kezdeményezés mellett azonban mégsem alakult ki még napjainkra Magyarországon egy „az érdekelt területekre kiterjedő, tudományos igénnyel szervezett és összehangolt magyar terminológiapolitika” (Fóris 2011: 423), bár az utóbbi évtizedben számos előrelépés történt a létrehozása ügyében. A kisebbségben élők anyanyelv- és idegennyelv-használatának gondjait, nyelvünk versenyképességét, a közérthetőséget a magyar terminusok és fogalmak magyar és idegen nyelven történő leírását egy, az egysítést célzó nemzeti terminológiai adatbázis létrehozása szolgálhatná (erről bővebben l. Fóris–Bölcskei 2019b). A nyilvános központi (nemzeti/nyelvközösségi) terminológiai adatbázisok azzal, hogy követik a fogalomalapú szemléletmódot, szakemberek, esetleg intézmények csapatmunkájában, tehát szakmai összefogással készülnek, tárgykörökbe rendezve közzétesznek terminusokat a definícióikkal, információt szolgáltatnak a fogalmi különbségekről funkcionális ekvivalensek, terminusjelöltek megadásával, lehetőséget teremtenek a terminusok és fogalmak egységesítésére, infrastruktúrát biztosítva a tudástranszferre és ezáltal a terminológiapolitika céljainak megvalósítására.

Léteznek erre a terminológiapolitika szempontjából releváns külföldi példák, ahol a terminológiai adatbázisok a terminológiastratégia megvalósítási eszközeit képezik, ilyenek a Svájci Szövetségi Kancellária által létrehozott jogi és közigazgatási tárgykörű Term-dat²² (elemzését l. Novák–Tamás 2013) és a hivatalos fordításokat támogató kanadai központi fordítóiroda által közzétett Termium Plus²³ (l. Tamás 2012, 2014a; Chan 2015), a szintén jogi és közigazgatási tárgykörű dél-tiroli bistro²⁴ (l. Novák 2013; Tamás 2013), de megemlíthető még a kisebbségi nyelvpolitikai célokat támogató katalán *TermCat* szervezet Cercaterm és Neoloteca²⁵ (Sermann 2014, 2020) vagy a baszk *UZEI* Euskalterm²⁶ (Sermann 2015, 2016) terminológiai adatbázisai. A Term-dat, a Termium Plus a hivatalosan elismert többnyelvű országok esetére jó példa, míg a bistro kifejezetten a dél-tiroli határon túli nemzetiségek (német és ladin) részére életre hívott, nyelv- és terminológiapolitikai célokat szolgáló terminológiai adatbázis, de szintén a kisebbségi nyelvpolitikai célokat támogatják a katalán *TermCat* szervezet vagy a baszk *UZEI* link terminológiai projektjei. A TermCat tizenkét közigazgatási szerv bevonásával még egy

22 <https://www.term-dat.bk.admin.ch/Search/Search> (utolsó letöltés: 2021. 08. 13.).

23 <https://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-eng.html?lang=eng> (utolsó letöltés: 2021. 08. 16.).

24 <http://bistro.eurac.edu/> (utolsó letöltés: 2021. 08. 10.).

25 <https://www.ub.edu/ubterm/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 12.).

26 <https://www.euskadi.eus/euskalterm/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 12.).

jogi terminológiai portált is létrehozott.²⁷ A közzétett terminológiai projektek megoldásai, tapasztalatai támpontként hasznosíthatók.

Érdeemes röviden kitérni a dél-tiroli kisebbség helyzetére, amelynek nyelvhasználatát autonómiastatútum és számos hozzá kapcsolódó jogszabály szabályozza (Tamás 2013). A német nyelv egyfelől a pluricentrikus, azaz a többközpontú, olyan nemzeti nyelvváltozatokkal rendelkező nyelvek közé tartozik, mint az angol, az arab, a francia, a spanyol, magyar és a portugál nyelv (Ammon 2016), hiszen több országban, Németország mellett Ausztriában és Svájcban is hivatalos nyelv, és a jog területén mindhárom országban találunk országspecifikus fogalmakra példát. A *cégjegyzék* terminusra például Németországban és Svájcban a *Handelsregister*, míg Ausztriában ugyanezre a fogalomra a *Firmenregister* használatos (Tamás 2019a: 118). Dél-Tirol speciális helyzete miatt Olaszországban a német nyelv a kizárólag lokális kisebbségi nyelvek közé sorolható (Edwards 2007, 2010). Ez alatt olyan, egy kisebbség által beszélt nyelvet értünk, amely más, esetleg szomszédos országban a többség által beszélt hivatalos nyelv. Ennek köszönhetően a bistro terminológiai adatbázisért felelős EURAC Kutatóintézet terminológusai az ún. jogi mikroanalízis formájában végzett fogalmi összehasonlítás folyamán a német nyelvterületen használt jogi fogalmak után kutatnak, és azt vizsgálják, hogy ezek hogyan feleltethetők meg az olaszországi jogrendszer fogalmainak (Chiocchetti–Ralli 2016; Chiocchetti 2019a), és emellett figyelembe veszik az Európai Unió és a nemzetközi jog területén használt fogalmakat is. A mikroanalízisnek két szintje van: interlingvális szint, amikor az összehasonlítás egyazon jogrendszeren belül két különböző nyelvet használ, illetve az intralingvális szint, amikor ugyanazon a nyelven belül több jogrendszer fogalmait vetik össze (Chiocchetti–Ralli 2021).

A két vagy több nyelv párhuzamos használata hátráltathatja és meghosszabbíthatja az egyes közigazgatási, oktatási vagy bírósági eljárásokat, és veszélyt jelenthet az esetleges információvesztés vagy -torzulás. Mindkét esetben szükség van az állami szerepvállalásra, a nyelvi jogok érvényesülésének aprólékos szabályozására és a többletköltségek átvállalására, hogy a nyelvi jogok alkotmányos és emberi alapjogként érvényesülhessenek (Novák 2018b).

Sajnálatos módon kevés nyilvános adatbázis tartalmaz magyar nyelvű adatokat. Ezek közül mindenképpen megemlítendőek a jogi, közigazgatási és gazdasági terminológia területéről: az Igazságügyi Minisztérium gondozásában lévő Termin,²⁸ az Európai Intézményközi Terminológiai Adatbázis (IATE²⁹), az EUROTERMBANK³⁰ (l. Rirdance–Vasiljevs 2006), az SAPTerm³¹ (l. Tamás 2015) és az OFFI Zrt. által gondozott jogi és közigazgatási terminológiai adatbázis, azaz a IUSTerm. Ez utóbbi belső használatú (Németh 2019; Tamás 2019c, Tamás 2020a; Tamás–Polácska–Klenk 2020).

27 <http://www.terminologiajuridica.cat/> (utolsó letöltés: 2021. 08. 22.).

28 <https://termin.im.gov.hu/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 12.).

29 <https://iate.europa.eu/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 10.).

30 <https://www.eurotermbank.com/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 02.).

31 <http://www.sapterm.com/> (utolsó letöltés: 2021. 05. 17.).

Érdeemes két példát bemutatni a jelen könyvben szereplő szócikkek közül. A *joghatóság*, a *hatáskör* és az *illetékesség* terminusok a polgári, a büntető eljárásjog és a közigazgatáseljárás jog fogalmi körébe tartoznak, míg a *hatáskör* a közigazgatási jog területén belül külön értelmezendő. Számos bírósági határozatról készül hiteles fordítás, amelyek esetében fontos, hogy az egyes fogalmakat jelölő terminusokat egyértelműen elválasszuk egymástól. Például a bíróság egy hozzá beérkező keresetlevél esetén a következő vizsgálati sorrendet alkalmazza:

- *joghatóság*: vajon a magyarországi bíróságok eljárhatnak-e az ügyben;
- *hatáskör*: milyen szintű bíróság, pl. járásbíróság járhat-e el az ügyben;
- *illetékesség*: ezen belül területileg melyik bírósághoz tartozik.

Ennek megfelelően még abban az esetben is, ha idegen nyelven az egyes fogalmak kategorizálása nem ennyire egyértelműen és élesen határolódik el egymástól, mint a magyarországi jogrendszerben (l. az angol *jurisdiction* vagy *competence* terminus értelmezési lehetőségeit), a fordításokban érdemes a fogalmi különbségeket kiemelni (l. 2., 3. és 4. számú táblázat).

Terminus	Angol ekvivalens	Német ekvivalens	Francia ekvivalens	Olasz ekvivalens
joghatóság	jurisdiction (of the Hungarian courts)	internationale Zuständigkeit	juridiction	giurisdizione
hatáskör	material jurisdiction	sachliche Zuständigkeit	compétence matérielle	competenza per materia
illetékesség	territorial jurisdiction	örtliche Zuständigkeit	compétence territoriale	competenze per territorio

2. táblázat: *A joghatóság, a hatáskör és az illetékesség terminusok a polgári és büntető eljárás tárgykörön belül (Tamás 2019: 33–35)*

Terminus	Szlovák	Ukrán	Román	Szerb	Horvát	Szlovén
joghatóság	jurisdikcia	юрисдикція; підсудність	jurisdicție, competența generală a instanțelor române	nadležnost	jurisdikcija, sudbenost	pristojnost, jurisdikcija
hatáskör	vecná príslušnosť, pôsobnosť	матеріальна компетенція	competență materială	stvarna nadležnost	stvarna nadležnost	stvarna pristojnost
illetékesség	miestna príslušnosť, príslušnosť	територіальна юрисдикція	competență teritorială	mesna nadležnost	mjesna nadležnost	krajevna pristojnost

3. táblázat: *A joghatóság, a hatáskör és az illetékesség terminusok a polgári és büntető eljárás tárgykörön belül (Tamás–Szoták 2021: 199–204)*

Terminus	Angol	Német	Francia	Olasz	Szlovák
hatáskör	competence	Zuständigkeit	compétence	competenza	pôsobnosť, kompetencia
	Ukrán	Román	Szerb	Horvát	Szlovén
	повноваження	competanță	nadležnost	djelokrug	pristojnost

4. táblázat: *A hatáskör terminus a közigazgatási jog tárgykörön belül*
(Tamás 2019: 62, Tamás–Szoták 2021: 252)

Egy másik, szintén egységesen értelmezendő terminus a *Nemzeti Hitvallás*, amely *Magyarország Alaptörvényének* preambulumát képezi. Novák (2018a: 150) szerint is a *Nemzeti Hitvallás* funkciójában a „nemzeti alkotmányoknál szokásos preambulumnak felel meg”, és a „nemzeti meggyőződés ünnepélyes formában történő kifejezéseként értelmezhetjük”. Egyfajta értelmezési segédletnek is tartják az *Alaptörvény* értelmezéséhez. Alapvetően nem jogi fogalmat jelöl, hanem az alkotmányozó Országgyűlés politikai nyilatkozatát, ünnepélyes deklarációját. Erre utalnak a *Nemzeti Hitvallás* kezdeti sorai, amelyek mintáját az Egyesült Államok alkotmánya és a németországi alaptörvény képezik: „MI, A MAGYAR NEMZET TAGJAI, az új évezred kezdetén, felelősséggel minden magyarért, kinyilvánítjuk az alábbiakat”, amelyet „Büszkék vagyunk”, „Elismerjük”, „Ígérjük”, „Vállaljuk”, „Hisszük”, „Tiszteljük”, „Valljuk” kezdetű mondatok követnek (Tamás 2019: 51).

A *Nemzeti Hitvallás*ban további megállapításokat is találunk: „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.” A *Nemzeti Hitvallás* tehát fontos szerepet tölt be az *Alaptörvény* értelmezésében és a jogalkotásban, hiszen az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése kimondja: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt *Nemzeti Hitvallással* és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni”. Ebben „kógens rendelkezésről van szó, amely kötelezővé teszi a jogalkotónak vagy jogalkalmazónak a jogszabály megalkotása, értelmezése vagy alkalmazása kapcsán a *Nemzeti Hitvallás* elsődlegességét” (Novák 2018a: 150). Ahogyan az Alkotmánybíróság a 45/2012. (XII. 29.) AB határozatában utalt rá, a *Nemzeti Hitvallás* és az Alaptörvény záró rendelkezései is szerves és egységes részei a jogi szövegnek, így az ezekkel ellentétes törvényeket az Alkotmánybíróság megsemmisítheti (Tamás 2019: 51).

A hitvallás ebben az alkotmányjogi tárgykörben és kontextusban elsősorban nem vallási vonatkozású (l. *confession, credo*), hanem politikai nyilatkozat és erkölcsi, morális alapvetés, egyfajta meggyőződés (Tamás 2019: 51). Ugyanakkor találunk benne utalást a keresztény értékek elismerésére: „Isten, áldd meg a magyart” és „Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét”. Tehát olyan fogalomról van alapvetően szó, amely sajátos jellemzőket, még országspecifikus jegyeket is mutat. A magyar terminus idegen nyelvű ekvivalenseként egy új lexéma, azaz egy terminusjelölt alkotása a legcélravezetőbb. A fordításokban a *Nemzeti Hitvallás* angol megfelelője a *National Avowal*, német

nyelven a *Nationales Glaubensbekenntnis*, francia nyelven a *Profession de foi nationale*, míg olasz nyelven változatként használható a *Professione di fede nazionale* (Tamás 2017: 49; Tamás 2019: 51). A Novák (2018: 145) által vizsgált fordításban olasz nyelvi változatként a *Professione nazionale* fordul elő. Az ekvivalens alkotásánál mérlegelendő, hogy a hit megjelenjen-e, és ha igen, akkor milyen formában az új szóösszetételben. Az alábbi táblázat összefoglalja a jelen kötetben a szomszédos országok nyelvén szereplő ekvivalenseket (l. 5. táblázat).

Terminus	Szlovák	Ukrán	Román	Szerb	Horvát	Szlovén
Nemzeti Hitvallás	Národné krédo	Національна ідея, національне вірування	profesiune de credință națională	Nacionalno ubeđenje	Izvorišne osnove	Narodno izpričevanje

5. táblázat: *A Nemzeti Hitvallás terminus ekvivalensei a szomszédos országok nyelvén (Tamás–Szoták 2021: 232–233)*

A nyelv- és terminológiapolitika rendelkezik általánosan megfogalmazott szempontrendszerrel és célokkal, azok átültetése a gyakorlatba azonban nem független az adott nyelvközösség helyzetétől és speciális igényeitől (l. a többközpontúsággal is nehezített határon túli magyarok speciális nyelvi helyzetét). Éppen ezért a kidolgozott, már a gyakorlatba átültetett terminológiai stratégiák elsősorban az adott nyelvközösségre érvényesek. A jog területe, ahogyan az a 2. fejezetben szerepel, sajátos jellemzőkkel is bír, amelyeket a pontos terminusalkotás érdekében érdemes figyelembe venni.

5. Összefoglalás és következtetések

A tanulmányban bemutattam a jogi terminológia sajátosságait, írtam a jogi és közigazgatási terminológiáról a hiteles fordításokban és jogszabályfordításokban, leírtam jelen kötet fókuszait és célkitűzéseit. A kötet szócikkeiben kidolgozott terminusok az OFFI Zrt. gyakorlatában a hiteles fordításokban, a jogi szakfordításokban és jogszabályfordításokban jelennek meg. A könyv egyik előnye, hogy sokféle hasznosítási lehetőséggel bír, hozzájárulhat oktatási, egységesítési és terminológiapolitikai célokhoz egyaránt.

A hazai jogi terminusok területén kiemelt jelentőséget kell, hogy élvezzen az adatok megfelelő minőségű kidolgozása, egységesítése, közzététele és terjesztése, amely hozzájárul Magyarországnak versenyképességéhez és az állampolgárok jogbiztonságához.

Irodalom

- Ammon, Ulrich – Bickel, Hans – Lenz, Alexandra N. (szerk.) 2016. *Variantenwörterbuch des Deutschen. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz, Deutschland, Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol sowie Rumänien, Namibia und Mennonitensiedlungen*. 2nd ed. Berlin: De Gruyter.
- Arntz, Rainer – Picht, Heribert – Schmitz, Klaus-Dirk 2014. *Einführung in die Terminologearbeit*, 7th ed. Hildesheim: Olms.
- Asztalos Zsófia 2018. A soknyelvű jogi terminológia kihívásai az Európai Unió Bíróságán. *Magyar Jogi Nyelv* II/2: 23–24. <https://joginyelv.hu/beszamolo-a-jog-es-terminologia-cimu-konferenciarol/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Balogh Dorka 2019. Szövegtípusok és műfajok a jogi fordításban. *Magyar Jogi Nyelv* II/2: 10–18.
- Belcsák Róbert Ferenc 2019. A hitelesítés mint jogilag megalapozott tevékenység. In: Szoták Szilvia (szerk.) *Az állami fordítás 150 éve*. Budapest: OFFI Zrt. 87–126.
- Benő Attila 2017. Termini – az internetes magyar–magyar szótár és adatbázis. In: Fábíán Zsuzsanna (főszerk.) *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárjai*. Lexikográfiai füzetek 8. Budapest: Tinta Könyvkiadó 209–227.
- Benő Attila – Péntek János 2019. A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben. In: Fóris Ágota–Bölcseki Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 59–72.
- Benő Attila – Kokoly Zsolt – Benő Loránd 2021. A román és a magyar jogi terminológia helyzete Romániában. Szaknyelvi problémák és terminológiatervezési feladatok. In: Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia (szerk.) *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. Budapest: OFFI Zrt. 102–128.
- Boronkay-Roe Zsuzsanna 2020. „Ki volt tanítód? Hol jártál iskolába?” Az oktatással kapcsolatos angol nyelvű okiratok fordításáról. In: Szoták Szilvia (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 131–140. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/a-hiteles-forditas-mint-kozfeladat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Cabré, Maria Teresa 1998. *Terminology. Theory, Methods and Applications*. Terminology and Lexicography Research and Practice I. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Cao, Deborah 2007. *Translating Law*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Chan, Nelida 2015. Language policies and terminology policies in Canada. In: Kockaert, Hendrik J. – Steurs, Frieda (szerk.) *Handbook of Terminology 1*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 489–519. http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/terminologastrategiai_offi.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Chiocchetti, Elena – Ralli, Natascia 2016. Ein Begriff, zwei Sprachen, unterschiedliche (Rechts)Kulturen. In: Drewer, Petra et al. (szerk.) *Terminologie und Kultur*. Akten des Symposions, Mannheim, 3–5. März. München et al.: DTT e.V., 103–112.
- Chiocchetti, Elena 2019. Legal Comparison in Terminology Work: Developing the South Tyrolian German Legal Language. In: Szoták Szilvia (szerk.) *Diszciplinák találkozása – nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI Zrt. 175–185. <https://150.offi.hu/kiadvanyok/diszciplinak-talalkozasa-nyelvi-kozvetites-21-szazadban> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

- Chiocchetti, Elena – Ralli, Natascia 2021. Legal Terminology in Minority Languages: The case of South Tyrol. Elhangzott: *International Terminology Summer School (TSS) 2021*. 1–4 July 2020 Online (TermNet – University of Vienna, Centre of Modern Languages, University of Technology and Economics of Budapest).
- Chromá, Marta (2016) “Translation and the Law Dictionary”. In: Mac Aodha, Máirtín (szerk.) *Legal Lexicography. A comparative perspective*. London: Routledge, 115–140.
- Csányi-Siffel Enikő 2020. A hiteles fordítások megoldásai az olasz nyelvű okiratfordításokban. In: Szoták Szilvia (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 141–154. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/a-hiteles-forditas-mint-kozfeladat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- De Groot, Gerard-René 1999. Das Übersetzen juristischer Terminologie. In: De Groot, Gerard-René – Schulze, Reiner (szerk.) *Recht und Übersetzen*. Baden-Baden: Nomos, 11–46.
- De Groot, Gerard-René 2002. Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie. In: Haß-Umkehr, Ulrike (szerk.) *Sprache und Recht*. Berlin: De Gruyter. 222–239.
- Dihen Judit 2020. A magyar és a német nyelvű anyakönyvi kivonatok hiteles fordításának kérdései. In: Szoták Szilvia (szerk.) 2020. *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 155–165. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/a-hiteles-forditas-mint-kozfeladat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Dobos Csilla 2009. Az igazságügyi nyelvészettől a jogi transzlatológiáig – a jogi szakmai nyelvhasználat kutatásának legfontosabb területei. In: Silye Márta (szerk.) *Szaktudás idegen nyelven*. Debrecen: Porta Lingua. 255–264. <http://www.nyi.bme.hu/szokoe/portalingua2009.pdf> (utolsó letöltés: 2010. 06. 5.).
- Drewer, Petra – Schmitz, Klaus-Dirk. 2012. Grundlagen der Terminologiearbeit mit Bezug auf die aktuellsten DIN-Normen. Elhangzott: *DTT-Symposium. Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge*. Heidelberg, 2012. április 19–21.
- Engberg, Jan – Heller, Dorothee 2008. Vagueness and Indeterminacy in Law. In: Bhatia, Vijay K. – Candlin, Christopher N. – Engberg, Jan – Lung, Jane (szerk.) *Legal Discourse across Cultures and Systems*. Hong Kong: Hong Kong University Press. 145–168.
- Edwards, John 2007. Societal Multilingualism. Reality, Recognition and Response. In: Auer, Peter – Wei, Li (szerk.) *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. Berlin: Mouton de Gruyter, 447–467.
- Edwards, John 2010. *Minority Languages and Group Identity. Cases and Categories*. Amsterdam: Benjamins.
- Fekete Balázs 2016. Jogösszehasonlítás. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.) *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* 1–8. <https://ijoten.hu/szocikk/jogosszehasonlitas#block-40> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Fischer Márta 2008. Az európai uniós fordítás és terminusalkotás magyar vonatkozásai. *Magyar Nyelvőr* CXXXII/4: 385–402.
- Fischer Márta 2018. *Terminológia és fordítás. Válogatott terminológiaelméleti és fordítástudományi tanulmányok*. Pécs: Institutio Könyvkiadó.
- Fischer Márta – Lesznyák Ágnes 2013. A befogadó növekedéstől az inkluzív növekedésig – terminusalkotás európai uniós kontextusban. In: Klaudy Kinga (szerk.) *Fordítás és tol-*

- mácsolás a harmadik évezred elején. 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 107–125.
- Fóris Ágota 2005. *Hat terminológia lecke.* Pécs: Lexikográfia Kiadó. <http://mek.oszk.hu/09200/09278/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Fóris Ágota 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába.* Budapest: Tankönyvkiadó. <http://mek.oszk.hu/18000/18088/18088.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Fóris Ágota 2011. A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat és az elmélet viszonya. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai.* Budapest–Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete – Tinta Könyvkiadó. 421–428.
- Fóris Ágota 2020. *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat.* Budapest: KRE–L'Harmattan.
- Fóris Ágota – B. Papp Eszter 2011. A terminológiai szabványosítás és harmonizáció a nyelvi jogok érvényesítésének szolgálatában. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai.* Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 429–433.
- Fóris Ágota 2017. A magyar terminológia-politikáról és stratégiáról. In: Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoatak Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.) *Tudományköziség magyarságtudomány: a nyelvi dimenziók tükrében: A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016) három szimpóziumának előadásai.* Törökbálint: Termini Egyesület. 120–128.
- Fóris Ágota – Sermann Eszter 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* 3/1: 41–54.
- Fóris Ágota – Tamás Dóra Mária 2018. Terminológia nemzeti és nemzetközi keretek között. In: Bódi Zoltán – Sz. Hegedűs Rita – Szöllősy-Sebestyén András (szerk.) *Magyar szaknyelvek a Kárpát-medencében.* Budapest: Tinta Könyvkiadó – Magyar Nyelvstratégiai Intézet – Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete. 77–82.
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) 2019a. *Terminológiasztratégiai kihívások a magyar nyelvterületen.* Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiasztrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvterületen> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea 2019b. Ajánlások a magyar terminológiasztratégiához. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiasztratégiai kihívások a magyar nyelvterületen.* Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 140–164.
- Gaál Pál 2011. Az online szótárak szerepe a magyar-magyar nyelvhasználatban. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai.* Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 451–456.
- Galli Péter 2011. A hiteles fordítás helye a közigazgatásban. In: Drót Júlia (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás.* Gödöllő: Szent István Egyetem. 59–75.

- Gambaro, Antonio – Sacco, Rodolfo 2018. *Sistemi giuridici comparati*, 4th ed. Milano: UTET.
- Gáspár Endre 2019. Jogszabályfordítás holisztikus megközelítésben – Az Igazságügyi Minisztérium jogszabályfordítási programja. Elhangzott: *A jogi szaknyelv terminológiai és oktatási kihívásai*. SZTE – Potsdami Egyetem – OFFI Zrt. Budapest, 2018. nov. 16.
- Gáspár Endre – Somssich Réka 2019. Nemzeti jog nemzetközi térben, avagy terminológiai és stilisztikai dilemmák a magyar joganyag angol nyelvre fordítása során. In: Szoták Szilvia (szerk.) *Diszciplínák találkozása – nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI Zrt. 28–41. [https://150.offi.hu/kiadvanyok/diszciplínák-talalkozása-nyelvi-kozvetites-21-szazadban](https://150.offi.hu/kiadvanyok/diszciplinak-talalkozasa-nyelvi-kozvetites-21-szazadban) (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Gedeon Magdolna 2018. A magyar jogi nyelv történetéről. In: Szabó Miklós – Vinnai Edina (szerk.) *A törvény szavai*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 199–222.
- Gémar, Jean-Claude 2006. What Legal Translation is and is not – Within or Outside the EU. In: Pozzo, Barbara – Jacometti, Valentina (szerk.) *Multilingualism and the Harmonisation of European Law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International. 69–77.
- Guelmino Szilvia 2020. A szerb és horvát jogi és közigazgatási terminológia megfeleltetési problémáiról. In: Fóris Ágota – Bölskei Andrea – M. Pintér Tibor – Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás I. Terminológia, lexikográfia, fordítás* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. DOI: 10.1556/9789634545354 https://mersh.hu/hivatkozas/nyki1tlf_220 – https://mersh.hu/hivatkozas/nyki1tlf_225 (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Harvey, Malcolm 2002. What’s so special about Legal Translation? *Meta: Translator’s Journal*, 47/2: 177–185.
- Horváth Péter Iván 2018. A fogalmazás apró műhelytitkai a hiteles fordításban. *Magyar Jogi Nyelv* II/1: 19–24.
- Klaudy Kinga 2001. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv korszerűsítéséért? *Magyar Nyelvőr* CXXV/2: 145–152.
- Lanstyák István 1995. A magyar nyelv központjai. *Magyar Tudomány* 40/10: 1170–1185.
- Lanstyák István 2002. A magyar nyelv határon túli változatai – babonák és közhelyek. In: Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella (szerk.) *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 199–211.
- Lanstyák István 2019. Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia. In: Fóris Ágota – Bölskei Andrea (szerk.) *Terminológiasztratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L’Harmattan – OFFI Zrt. 73–93.
- Linhart, Karin 2012. *Englische Rechtssprache – Ein Studien- und Arbeitsbuch*. München: C. H. Beck – Helibing Lichtenhahn.
- Lehocki-Samardžić Anna – Guelmino Szilvia 2020. A hiteles fordítások problematikája a délszláv nyelvek tekintetében. In: Szoták Szilvia (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 166–181. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/a-hiteles-forditas-mint-kozfeladat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Majzikné Bausz Ágota 2008. Az e-kormányzat, e-közigazgatás problémái és terminológiai vonatkozásai Magyarországon. *Magyar Terminológia* 1/1: 59–76.
- Márki Dávid – Szaniszló Réka (szerk.) 2020. *Közjogi fogalmak közérthetően*. Szeged: Iusperitrus Kiadó.
- Mellinkoff, David 1963. *The language of the Law*. Eugene, Oregon: Resource Publications.

- Németh Gabriella 2019. Jogi és közigazgatási terminológiai fejlesztések az állami fordítószolgálatban. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: LHarmattan – OFFI Zrt. 24–30.
- Novák Barnabás 2013. A bolzanói 'bistro' olasz–német–latin jogi terminológiai információs rendszer bemutatása. *Magyar Terminológia*. 6/1: 61–83.
- Novák Barnabás 2014. Jogi dokumentumok terminológiájának fordítási kérdései: Magyarország Alaptörvénye. *Glossa Iuridica* I/1: 60–73.
- Novák Barnabás 2018a. *A terminológiai munkafolyamat a minőségi jogalkotásban. Magyar–olasz összehasonlító vizsgálat az alkotmányjogi terminológia területén*. Doktori értekezés. Pécs: PTE ÁJK.
- Novák Barnabás 2018b. Nyelvi jogok érvényesülésének jelentőségéről Svájc és Dél-Tirol esetében. *Magyar Jogi Nyelv* II/2: 8–15.
- Novák Barnabás – Tamás Dóra 2013. A svájci jogi–közigazgatási terminológiai adatbank, a TermDat. *Magyar Terminológia* 6/2: 207–231.
- Pablényi Magdolna 2020a. A hiteles fordítások kihívásai a francia okiratfordítások egyes típusaiban. In: Szoták Sz. (szerk.) 2020. *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 166–181. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/a-hiteles-forditas-mint-kozfeladat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Pablényi Magdolna 2020b. Jogszabályfordításokról francia–magyar viszonylatban. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – M. Pintér Tibor – Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária (szerk.) (2020). *Nyelv, kultúra, identitás I. Terminológia, lexikográfia, fordítás* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. DOI: 10.1556/9789634545354 https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_212 – https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_219 (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Péntek János 2004. A magyar nyelv szótárai, nyelvtanai, kézikönyvei és a határon túli magyar nyelvvaltozatok. In: *Magyar Tudomány* 165/7: 724–727.
- Petz András 2014. *Terminology of Civil Law*. Budapest: Arx Office Kft.
- Pöschl Dániel 2020. Az Alaptörvény német nyelvű fordításának gyakorlati jellegű kihívásairól. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – M. Pintér Tibor – Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás I. Terminológia, lexikográfia, fordítás* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. DOI: 10.1556/9789634545354 https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_226 – https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_233 (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Rirdance, Signe – Vasiljevs, Andrejs 2006. *Towards Consolidation of European Terminology Resources*. Riga: Tilde. <http://www.eurotermbank.com/?lang=hu> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Šarčević, Susan (1997) *New approach to legal translation*. Den Haag: Kluwer Law.
- Sermann Eszter 2014. A TERMCAT Terminológiai Központ és a Cercaterm terminológiai adatbázis. *Modern Nyelvoktatás* 20/4: 97–100.
- Sermann Eszter 2015. A terminológiafejlesztés eszközei és módszerei Spanyolországban. In: Károly Krisztina – Fóris Ágota (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 197–209.
- Sermann Eszter 2016. A toledói fordítóiskolától a számítógépes fordítástámogatásig. A fordításról való gondolkodás fejlődése Spanyolországban. In: Csikós Zsuzsanna (szerk.)

- A mi Santeránk. Tanulmányok Dornbach Mária 70. születésnapjára.* Szeged: JATE Press. 197–207.
- Sermann Eszter 2019. A terminológiai munkafolyamatok és a fordítás szempontjából releváns ISO-szabványok. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai.* Budapest: KRE–L'Harmattan. 87–108.
- Sermann Eszter 2020. A Neoloteca katalán terminológiai adatbázis mint a nyelvi identitás kifejezésének eszköze. In: Bakti Mária – Újvári Edit (szerk.) *Nyelv és identitás.* Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 49–60.
- Somssich Réka 2011. *Az európai jog fogalmai.* Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék, Jean Monnet Centre of Excellence.
- Somssich Réka 2018. A magyar jogszabályok angol nyelvre fordításának árnyoldalai és szépségei. *Magyar Jogi Nyelv II/2:* 26–27.
- Szoták Szilvia 2018a. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat terminológiai tevékenysége – a Termini magyar–magyar szótár jogi vonatkozásai és a közérthetőség. *Magyar Jogi Nyelv II/1:* 25–29.
- Szoták Szilvia (szerk.) 2019. *Az állami fordítószolgálat 150 éve.* Budapest: OFFI Zrt.
- Szoták Szilvia (szerk.) 2020. *A hiteles fordítás mint közfeladat.* Budapest: OFFI Zrt. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/a-hiteles-forditas-mint-kozfeladat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária 2020. A hiteles fordítás közérthetősége. In: Szoták Szilvia (szerk.) 2020. *A hiteles fordítás mint közfeladat.* Budapest: OFFI Zrt. 46–66. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/a-hiteles-forditas-mint-kozfeladat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra 2012. Legyünk kreatívak: milyen is az igazi TB? Elhangzott: *A magyar fordítók és tolmácsok napja.* Az Eötvös Loránd Tudományegyetem és az OFFI Zrt. közös konferenciája. Budapest, 2012. március 29–30.
- Tamás Dóra 2013. Az olaszországi Bolzano autonóm megyében élő kisebbségek jogainak védelméről és a *bistro* terminológiai projekt létrejöttének háttéréről. *Magyar Terminológia* 6/1: 41–60.
- Tamás Dóra Mária 2014a. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről.* Fordítástudományi értekezések I. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. <http://mek.oszk.hu/19100/19168/19168.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra 2014b. A közigazgatási és jogi szakszövegek fordításának terminológiai vonatkozásai. *Glossa Iuridica* I/1: 74–84.
- Tamás Dóra 2015. *Az SAPTerm terminológiai adatbázis vizsgálata.* Elhangzott: a Klaudy Kinga professzor asszony tiszteletére megjelent *A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.* című tanulmánykötet bemutatóján. 2015. november 9. http://www.eltereader.hu/media/2018/05/A_forditas_titkos_osvenyein_READER.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. <http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/tamas-dora-maria-bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemuvegen-at/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

- Tamás Dóra Mária 2018a. Miért rögzítsünk jogi szakszavakat terminológiai adatbázisokban? *Magyar Jogi Nyelv* II/2: 30–32. <https://joginyelv.hu/beszamolo-a-jog-es-terminologia-cimu-konferenciarol/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2018b. Beszámoló a jogi szaknyelv terminológiai és oktatási kihívásai című konferenciáról. *Magyar Jogi Nyelv* II/2: 38–39. <https://joginyelv.hu/beszamolo-a-jogi-szaknyelv-terminologiai-es-oktatasi-kihivasai-cimu-konferenciarol> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2018c. Challenges in teaching legal terminology in translation training courses – The background of editing a textbook. In: Ildikó Horváth (szerk.) *Latest trends in Hungarian Translation Studies. Court Interpreting, conference interpreting, terminology, audiovisual translation and revision*. Budapest: Eötvös University Press. <http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/ildiko-horvath-ed-latest-trends-in-hungarian-translation-studies-2/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2019a. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. Második, átdolgozott kiadás. http://www.eltereader.hu/media/2019/05/JogiTerminologia_2kiadas_READER.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2019b. A terminológiai adatbázisok mint a terminológia-stratégia eszközei. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiasztratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 105–119. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiasztrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvterületen> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2019c. A IUSterm jogi és közigazgatási terminológiai adatbázis háttér-munkálatainak tapasztalatairól. In: Szoták Szilvia (szerk.) *Diszciplínák találkozása – nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI Zrt. 260–281. <https://150.offi.hu/kiadvanyok/diszciplinak-talalkozasa-nyelvi-kozvetites-21-szazadban> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2020a. *Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása*. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – M. Pintér Tibor – Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás I. Terminológia, lexikográfia, fordítás* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. DOI: 10.1556/9789634545354 Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_205_p1#nyki1tlf_205_p1 (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2020b. Együttműködés a Szellemi Tulajdonjog Világszervezetével: a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen végzett szabadalmi terminológiai egyetemi hallgatói projekt tapasztalatairól. *Magyar Jogi Nyelv* IV/2: 26–41. <https://joginyelv.hu/egyuttmukodes-a-szellemi-tulajdonjog-vilagszervezetivel-a-budapesti-muszaki-es-gazdasagtudomanyi-egyetemen-vezett-szabadalmi-terminologiai-egyetemi-hallgatoi-projekt-tapasztalatairol/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária – Polácska Edina – Klenk Márk 2020. A hiteles fordítás terminológiai támogatásának lehetőségei. In: Szoták Szilvia (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 113–128. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/a-hiteles-forditas-mint-kozfeladat> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

- Tamás Dóra Mária 2021. A WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis bemutatása. *Fordítástudomány* 21/1: 49–62. <https://ojs3.mtak.hu/index.php/fordtud/issue/view/607/335> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária – Polácska Edina Katalin – Csányi-Siffel Enikő 2021. Krónika. Vida Tamás. *Fordítástudomány* 21/1: 155–158. <https://ojs3.mtak.hu/index.php/fordtud/issue/view/607/335> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tolcsvai Nagy Gábor 2019. Nyelvstratégia és terminológia. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 33–46.
- Várnai Judit Szilvia – Mészáros Andrea É. 2011. *Fordítókalauz*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Wiesmann, Eva 2004. *Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation*. Tübingen: Narr.
- Wüster, Eugen 1985. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. (2. kiadás) Copenhagen: HEPU-tryk.

Források

- Law, John 2015. *Dictionary of Law*. Oxford: Oxford University Press. <http://www.oxfordreference.com/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Rubin, Oliver – Dahlberg, Rasmus 2017. *A Dictionary of Disaster Management*. Oxford: Oxford University Press.
- UNESCO irányelv 2005. *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities*, Paris: UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf> (utolsó letöltés: 2015. 01. 18.).
- Brüsszeli nyilatkozat a nemzetközi terminológiai együttműködésről. http://eaft-aet.net/fileadmin/files/declaration/Declaration_HU.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Magyar Közlöny 2012. évi 14. számú Hivatalos Értesítő, 1975–2028. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/5bbe10747a763476c112e3c3b61ab17ca40c5ce9/megtekintes> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).

Jogszabályok

- Civil Contingencies Act 2004. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/36/contents> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- National Emergencies Act (NEA). <https://www.govtrack.us/congress/bills/94/hr3884/text> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.). www.njt.hu
- A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény

Szabványok

ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms szabvány
Terminology policies – Development and implementation c. terminológiai politikai szabvány
(ISO 29383:2020)

Elektronikus források

<https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyaink> (utolsó letöltés: 2021. 07. 18.)
www.aet-eaft.net (utolsó letöltés: 2021. 07. 15.)
<http://termini.nytud.hu> (utolsó letöltés: 2021. 07. 16.)
<http://www.sztanyi.ro/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 19.)
<http://termini.nytud.hu/htonline/hlista.php?action=search> (utolsó letöltés: 2021. 07. 15.)
<https://www.termadat.bk.admin.ch/Search/Search> (utolsó letöltés: 2021. 07. 17.)
<https://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-eng.html?lang=eng> (utolsó letöltés: 2021. 07. 18.)
<http://bistro.eurac.edu/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 18.)
<http://www.terminologiajuridica.cat/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 19.)
<https://www.ub.edu/ubterm/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 15.)
<https://www.euskadi.eus/euskalterm/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 16.)
<https://www.wipo.int/reference/en/wipopearl/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 18.)
<http://eur-lex.europa.eu/content/techleg/EN-legislative-drafting-guide.pdf>
www.offi.hu/hiteles-forditas (utolsó letöltés: 2020. 08. 14.)
<https://manye.hu/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 15.)
<http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/kiadvanyok> (utolsó letöltés: 2018. 10. 01.)
<https://www.bbc.com/news/world-europe-53062177> (utolsó letöltés: 2021. 07. 18.)